

Fuchsthaller metsz.

Nyom. Lorber Pesten 554.

SZENT ISTVÁN,

Magyarországnak első apostoli királya!

SZENT ISTVÁN

ELSO MAGYAR KIRÁLY' ÉLETIRATA

HARTVIK

REGENSBURGI PÜSPÖK SZERINT.

A MAGYAR NEMZETI MUSEUMBAN ŐRZÖTT FRANKFURTI CODEXBŐL

ÁTIRTA ÉS FORDITOTTA

Dr. ÉRDY JÁNOS

MUSEUMI ŐR.

088
1888
KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

117
PESTEN, 1854.

Nyomatott Herz János' nyomdájában.

Book of the ...

ELSO MAGYAR KIRALYI ELETIRATA

HARTVIG

A MAGYAR NEMZETI MUSEUM ÉRTELMEZŐ ÉS PÁRKÉPES ÉRTELMEZŐ

DR. ERŐT JÁNOS

Dol 3521

R 80

R03

162826

RT4

Hartvik előbb magdeburgi prépost, utóbb (1105—1126.) regensburgi püspök, azon Fridrik ortenburgi gróftól származott, ki Bajorországból költözött át Korontországba (Carinthiába); hol Henrik vezér' leányát Richardist vevén el nőül, Ortenburg várat építtetett, szintugy, mint egykor előde Bajorországban. Ennek fia I. Engelbert, nemzé II. Engelbertet, Udalrik, máskép Henrik koronti herczegnek, és Hartvik regensburgi püspöknek atyját, mint az ide mellékelt nemzedékrend mutatja 1).

I. Endre mindjárt országglása' kezdetén hivta ki öcscsét I. Bélát Lengyelországból; nekiadván Magyarország' harmadát vezérségül, olly ajánlattal, hogy kimulta után a magyar korona is rá szálljon örökségül; ez utóbbi ígérletét azonban 1053. Salamon fia születvén, megváltoztatá, s a két testvér 1061. harcra kelt egymás ellen. A németek, ezek közt Vilmos thüringi örgróf (Marchio) legott siettek Endre király' segítségére Béla ellen, ki lengyel segédhadaival egész a Tiszáig nyomult elé. Endre a rohanó harc' közepette lováról leesvén, összetiportatott, Vilmos pedig fogolykép esett Béla' hatalmába.

1)

<p>Fridrik ortenburgi gróf, neje: Richardis.</p>	}	<p>I. Engelbert</p>	}	<p>II. Engelbert</p>	}	<p>Udalrik † 1070. koronti vezér, neje: Zsófia I. Béla magy. király' leánya Hartvik † 1126. szent István magyar király' életirója.</p>	}	<p>Mathild, férje: fehér melléknev Udalrik.</p>
<p>Zár (kopasz) László</p>	}	<p>I. Endre, 1047—1061. magyar király.</p>	}	<p>Salamon 1063—1074.</p>	}	<p>Kálman 1095—1114. Almus vezér.</p>	}	<p>II. István, 1114—1131. II. Béla (vak) 1131—1141.</p>
		<p>I. Béla, 1061—1063. magyar király.</p>	}	<p>I. Gyéza 1074—1077. I. László (szent) 1077—1095. Zsófia † 1105.</p>	}		}	

Az ifju Gyéza kérte atyját, ne tartaná foglyul Vilmost, hanem bocsátaná szabadon, és adná oda neki Zsófiát, szive' mindenét nőül; miben Béla meg is egyezett. Vilmos e kedvező válasza 1062-ben házába siette vissza, hogy készülteket tegyen fejedelmi mátkájának fényes elfogadására; honnan, midőn kevés idő múlva utnak indult, arájához sietve, életét, mellynek akkor örvendett leginkább, elrablá a halál: Zsófiával pedig Udalrik koronti herceg, Hartvik' testvére kelt egybe; kitől Mathild leánya, fehér melléknevű Udalrik' hitese született.

Zsófia Udalrik' elhunyt (1070) után másodszer Magnó szász herceghez ment férjhez, és 1106. előtt hagyá el a világot.

I. Gyéza' gyermekei közül egyik Kálmán király volt, a másik Almus vezér.

Mikor az elégedetlen és azért nyugtalan Almus, 1108-ban meghívta V. Henrik császárt oltalmazójának Kálmán ellen, eljött a császárral Hartvik regensburgi püspök is; ki az 1108. és 1109-diki oklevelek szerint ²⁾, majd egész évet töltvén Magyarországon, mindent elkövetett, hogy egyességre bírja s testvéri szeretetre buzdítsa az egymástól idegen és pártokra szakadt két testvért. Ekkor írta sz. István' legendáját Kálmán király' meghagyásából; forrásul használva azon, sz. István' országlása alatt iratott királyi könyvet, vagy mint azt az 1349-diki évi oklevél nevezi, legendát, melly a székes-fehérvári Boldogasszony' egyházának sekrestyéjében őriztetett; honnan utóbb Robert Károly' rendeletéből Visegrádra vitetett el ³⁾.

Hogy Hartvik Fehérvárott írta sz. István' legendáját, az onnan hihető, mert a fehérvári egyház' kincseiről úgy szól, mint szemtanu: „Szavaim' valóságáról, úgy mond, az tehet bizonyosságot, a ki látta annak tömérdek sok palást, egyházi készület és más ékességek' nemeit“. E nagy érdekű kéziratot a majna melléki Frankfurt városnak tanácsa küldötte meg 1814-ben az akkori nádor ő cs. kir. fenségének közbenjárására a magyar nemzeti Museumnak ⁴⁾.

Az egész Codex száz levélből áll, mellynek végén sz. István' legendája vastag hártýára és husz levélre van írva, olly rétbén és betűkkel, mint az ide mellékelt első lapjának réznyomata mutatja; ez Hartvik püspöknek nem saját kézírata, hanem XII. századi: s így azon korbeli másolatul tartandó, részint azért, mert abban kétszer fordul elő

2) Cod. Dipl. II. 51. 56.

3) Cod. Dipl. VII. Vol. I. 108.

4) Figyelmező. Pesten, 1837. 4. I. félév, 3. l

isméltés; részint és főkép, mivel végén apróbb betűkkel ezek állnak: „*Dextra scriptoris poscit promissa laboris*“. Ugy látszik, e sz. István' életét és Kálmán királynak 1109-dik évi, s a veszprémvölgyi apácák' alapítását megerősítő oklevelét azonegy kéz másolta 5); miből az tűnik ki, hogy sz. Istvánnak minden más nagyobb és kisebb legendája *)

5) Tudom. Gyűjtem. 1834. I. 84., hol ez oklevél réznyomatban is látható.

*) Azon írókat, kik Sz. István' életirátát nyomtatásban is kiadták, a tudós *Podhraczy* József, e czímet viselő munkájában: „*Vita S. Stephani Hungariae Proto-Regis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo, quam e Seculi XII. Codice membranaceo, cum Auctoris Biographia edidit, criticis notis illustravit, et praefatus est Iosephus Podhraczy Exc. Camerae R. H. A. Officii Rationarii Officialis, ac Erudita Societatis Hungaricae Correspondens Membrum. Budae, 1836.*„ következőleg sorolja elő:

„*Pelbartus de Temesvár, Pomerium sermonum de Sanctis pars estivalis. Impressum ac diligenter revisum per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenau, expensis ac sumptibus providi Joannis Rynman 1489. in fol. et 1500. in 4. item 1515. in min. fol. etc.*

Osvaldus a Lasko, Pelbarti, ut creditur, Compiler: Sermones de Sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordinis minorum de Observantia comportati, Biga salutis intitulati, feliciter incipiunt; ad calcem: Sermones perutiles de Sanctis, Biga salutis intitulati, a quodam fratre hungaro in Conventu Pestiensi fratrum minorum de Observantia comportati, impensis quoque et sumptibus providi viri Johannis Riman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenarum inibi incolam diligentissime impressi ac emendati finiunt feliciter Anno ab incarnatione Domini Millesimo quaterque Centesimo, Nonagesimo Septimo VI Kal. August. fol.

Legende Sanctorum Regni hungarie in lombardica historia non contente. In fine: Impresse Venetys Anno Nativitatis Xpi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octavo, Idibus Januarii. Impressum impensis Joannis Paep librarii Budensis. In 4.

Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis Episcopi. Necnon legende Sanctorum Poloniae, Hungarie, Bohemie, Moravie, Prussie et Silesie patronorum. In Lombardica Historia non contente. Impressum Cracoviae in edibus providi viri Joannis Haller anno partus virginialis Millesimo quingentesimo undecimo; die Mercury, vigesima quarta mensis Decembris, in 4.

Laurentius Surius Lubecensis Monachus Chartusianus mortuus Coloniae an. 1578. aetat. 56. Probatae Vitae SS. Tomis sex Coloniae Agrippinae 1579. Vita S. Stephani Tom. IV. ad diem XX. Augusti legitur Surianam editionem, ut Stillingus n. 16. innuit, recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis p. 201.

Jacobus Bongarsius Rerum Hungaricarum Scriptores varii. Francofurti ad Moen. apud Haeredes Andreae Wecheli A. 1600. fol.

Illyés Andreae Josephi Ungari Transylvani de S. Georgio Csikiensi, Cibiniensis Posen. Canonici, Exemplum seu Speculum vitae Christianae, hoc est: Vita Sanctorum. Partes V. Vienae Typis Matthiae Sischovit 1694. in 4-to extat etiam hungarice repetitis vicibus impressa.

Acta Sanctorum Hungariae ex Joannis Bollandi S. J. Theologi eiusque Continuatorum Operibus excerpta. P. I. Tyrn. 1743. in 8-vo. P. II. ibidem 1744. aequae in 8-vo, in qua Vita S. Stephani p. 171. et sequ. legitur.

Acta Sanctorum Mensis Septembris. Tom. I. Antverpiae An. 1746. fol. ad diem II. Septembr.

Stillingus Joannes S. J. Vita S. Stephani Regis Hungariae. Jaurini 1747. in fol. Recusa Cassoviae typis Collegii Acad. S. J. 1767. in fol.

Georgius Schwandtner, Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini. Tomi tres. Vita S. Stephani habetur Tomi I. Nro. 5. Vindob. in fol. 1746. ac in edit. 1768 in 4-to. P. II. p. 1—22. et Tirn. 1765. 8-vo.

Georgius Pray Dissertatio Historico Critica de Sacra Dextera Divi Stephani Primi Hungariae Regis. Vind. 1771. in 4-to. ad calcem sequitur Vita S. Stephani Auctore Chartuicio Episcopo.

Antonius Mancini Dioc. Strig. Presb. AA. LL. et Phil. Doct. Primi Hungarorum Regis Apostolici S. Stephani Vita, e pervetusto Codice MS. Monasterii Mellicensis excerpta. Posonii ex Typographia Patzkoiana 1781. in 8-vo.

Matthaeus Simon Supplementum ad Dissertationem Historico-Criticam Georgii Pray de Dextra S. Stephani primi Hung. Regis cum Historia Monasterii Sz.-Jog, ubi olim sacra haec Dextera asservabatur concinnatum ex Collectaneis Joachimi Kolárits Ord. S. Pauli quondam Definitoris et Procuratoris Provinciae Hung. Vacii 1797. in 8-vo.

Kronica Wegierska ect. w Warszawie, 1823. in 8-vo.“

Hartvik' dolgozatának utánzása ⁶⁾. Hartvik regensburgi püspöknek vallásos lelkesedéssel irt sz. István' élete, a frankfurti kézirat után latin nyelven, úgy, a mint iratott, és fordításban alább következik.

Helyén lesz, úgy hiszem, ezek után említést tenni ama kéziratokról is (Codices MS.), mellyek sz. István első apostoli magyar királyról értekezve, különféle gyűjteményekben léteznek, vagy legalább idéztetnek: mellyek' jegyzéke, jobbadán Horvát István' irataiból összeszedve imitt következik:

I. *Legendae Authenticae S. Stephani. Exemplaria tria: 1. Capituli Albensis. 2. Metropolitani capituli Strigoniensis. 3. Archi-Abbatiae Montis Pannoniae. De primo Exemplari Diploma 1359. Cf. Kovachich, Suppl. ad vestig. Comit. I. 285. De secundo et tertio Exemplari, Pray in Dissert. de dextera S. Stephani. p. 171. Cf. Tudom. Gyűjtem. 1817. VII. 91—93.*

Provocat Historiam Inclyti Confessoris Beati Stephani Decret. Concilii Hungarici sub Carolo Roberto et Gentili Cardinale latum. Kaprinai Ms. A. Tom. XIII. p. 45. In Diplomate Leonis X. Anni 1519. (Kaprinai MS. A. Tom. XIII. pag. 313.): „Libertates quoque seu Immunitates, Jura et dignitates praedictae Ecclesiae a S. Stephano Hungariae Rege, qui Ecclesiam ipsam fundavit, concessas, quae in vita sua legebantur, et ab aliis Regibus indultas,“ etc.

II. *Stephani (S. Hungariae Regis?) De Regimine Principum. MS. Bibliothecae Regiae Parisiensis. Vide: Bernardi de Montfaucon, Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum Nova. Parisiis, 1739. fol. Tomo II. p. 761. col. 1. Nro 6305.: „Stephani de regimine Principum.“*

III. *S. Stephani Confessoris vita. MS. Pergamenaceum Bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis. Vide: Bernardi de Montfaucon, Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum nova. Parisiis, 1739. fol. Tomo I. p. 504. col. 2.: „S. Stephani Confessoris vita.“ Pergamen.*

IV. *Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis Hungariae. Codex saec. XII. olim Bibliothecae S. Bartholomaei Francofurtensis, nunc Musei Nation. Hungarici. In Membrana.*

Ezekhez járult később:

„Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Edidit Stephanus Ladislaus Endlicher. Sangalli, 1849.“ 8r. 748 l. Endlichernél sz. István' bővebb életirata, „Legenda major“ a 139-dik laptól fogva 153-ig, a kisebb, „Legenda minor“ 139-től 153-ig terjed; mindkettő közölve „E codice Membranaceo Saeculi XII. monasterii S. Crucis in Austria.“ Utánuk 163—192. l. olvasható: „Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis. E codice membranaceo Saeculi XII. olim Francofurtano, nunc Musei Hungarici Pestani;“ ámbátor az itt adottól egyes eltérésekkel. Például csak az első lapon előforduló ama kitévelt hozzuk föl: „malò codicem ut ignis comminuat incendium, quam ad tertium liuore plenum perueniat oculum;“ mellyet Endlicher így olvas: „quam ad vestrum livore plenus perveniat oculum.“ Az olvasó' könnyebbségére általa is használt felosztás egyes szakaszokra, szinte nem egészen egyenlő, mint az olvasó látandja.

6) Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli, 1849. 8r. 139. 154.

V. S. Stephani Hungariae Regis vita. Codex Bibliothecae Canonicae Praemonstratensium de Corsendonck in Brabantia prope Turnhoutum in MS., cui titulus: *Secunda Pars diversarum Legendarum*; sub Rubrica: *Vita S. Stephani Regis Hungariae auctore Cartuitio*. Edita in *Actis Sanctorum Bollandi Mens. Sept.*

VI. Passio S. Stephani Regis Ungariae. Codex MS. Membr. in fol. Bibliothecae Mellicensis in Austria. (Absolvitur haec Collectio IV. Vol. in fol.) Kropff Martini, Bibliotheca Mellicensis. Vindobonae, 1747. 4. p. 327.: *Vita S. Stephani Regis Hungariae. Codex alter Bibliothecae Mellicensis in Austria.*

VII. Legenda de S. Stephano Rege Hungariae imperfecta. Cod. MS. Bibl. Caes. Vindob. Pergam. Saec. partim XI. partim XIV. Denis, Vol. I. Parte I. col. 699—702.

VIII. S. Stephani Hungariae Regis Vita. Codex Bibliothecae Caes. Vindob. inter Codices Theolog. Nro 529. signatus. Vide: *Archiv. II. B. 5. 6. Heft. p. 619.*

IX. Legenda S. Stephani Regis Hungariae. Cod. MS. Membr. in folio. Monasterii Lunaelacensis in Austria. Vide: *Mantissa Chronici Lunaelacensis. Pedeponti, 1749. 4. p. 389.*

X. Legendae S. Stephani, Ladislai et Gerardi, e saeculo XIV. ineunte. Harum e Germania obtinendarum spe tenebatur Pray, ut patet e literis Danielis Cornides ad Pray datis Vienna 22. Febr. 1780.

XI. S. Stephani Hungariae Regis Vita. Cod. MS. Membranaceus Saec. XIII. Monasterii Campiliorum in Austria. Volumine II. *Vitas Sanctorum* a die 26. Junii usque finem Octobris complectente. „Stephani Regis.“ G. H. Pertz, *Archiv. Hannover, 1831. 8. VI. Band, S. 185. Cf. p. 183.* in Monasterio S. Crucis desunt Legendae SS. mensis Julii, Augusti, Sept. et Octob. proinde deest etiam Vita S. Stephani Regis.

XII. Vitae Sanctorum. MS. Campiliorum saec. XIII. Ex hoc MS. descriptae sunt Legendae Mellicenses post medium Saec. XV. Vide: *Petz, SS. Rer. Austriae. I. 114. In vitae B. Altmanni Praefatione.*

XIII. Vita S. Stephani Regis. Monasterii Campiliorum in Austria. Pertz Pestini commorans, ac tardius etiam in literis Vienna ad Stephanum Horvat datis retulit: *Legendarium Mellicense*, in quo binae S. Stephani Hung. Regis Legendae occurrunt, descriptum esse e *Legendario Monasterii S. Crucis in Austria*, istud vero desumptum fuisse e *vetustissimo Legendario Monasterii Campiliorum (Lilienfeld) in Austria*. Inesse etiam huic Vitam S. Stephani innuitur in: *Archiv, für ältere deutsche Geschichtkunde. IV. Band. I. Abtheilung. Frankfurt am Main, 1822. 8. p. 182.* Insinuat idem Pertz in *Literis ad Stephanum Horvat datis, Legendarium hoc actu in Hungaria adservari in Monasterio Klastrom, seu Bors Monostora. In Archiv. IV. Band I. Abtheilung. Frankfurt, 1822. 8. p. 141. e Bibliotheca Veneta S. Marai bini Codices Membranacei in fol. saeculi XIII.*

Nris CCCLV. et CCCLVI. signati occurrunt, Legendas Sanctorum continentes. Indagandum esset, an his vetustis Legendis Vitae SS. Stephani, Emerici, Ladislai, Gerardi, Zoerardi et Benedicti (a Mauro V.-Ecclesiensi sub Petro scripta) insint?

XIV. Vita S. Stephani Regis. Cod. Membr. Saec. XIII. monasterii Campililiorum in Austria. Pertz, Archiv. VI. Band. S. 185.

XV. Vita S. Stephani Hung. Regis. Codex Monasterii Sanctae Crucis in Austria. Vide, quae ad Legendam Monasterii Campililiorum adnotata sunt.

XVI. S. Stephani Hung. Regis Vita. Apographum recens. Nov. 61. f. 1. Codex Bibl. Caes. Vindob. Vide: Archiv. III. B. 4. 5. 6. Heft. p. 411.

XVII. Stephanus Rex Hungarorum, sub rubrica: Alterthümer. Cod. MS. Bibl. Univer. Lips. Pertz, Archiv. VI. Band. p. 221.

XVIII. Miracula S. Stephani et aliorum (an Regis Hungariae?). Codex MS. Saeculi XII. Bibliothecae Regiae Belgicae Bruxellensis. Nro. 12143. Vide: Inventaire des Manuscrits de l'ancienne Bibliothèque Royale des Ducs de Bourgogne. Bruxelles et Leipzig, 1840. p. 243.

XIX. De Sancto Stephano. (An Rege Hungariae?) Codex MS. Saeculi XII. Bibliothecae Regiae Belgicae Bruxellensis. Nro. 12146. Vide: Inventaire des Manuscrits de l'ancienne Bibliothèque Royale des Ducs de Bourgogne. Bruxelles et Leipzig, 1840. p. 243.

XX. Hymnus de S. Stephano Hung. Rege. Exstat in Breviario exeuntis saeculi XIV. Biblioth. Széchenyiano-Regnicol., quod prius ad capitulum Collegiale Eccles. Poseniensis pertinebat, in fol.

XXI. Hymnus de S. Stephano Rege Hung. Incipit:

Corde, voce, mente pura

Solvens Deo laudis jura,

Idolorum spreta cura

Laetare Pannonia! etc.

Exstat in Plenario, seu Missali An. 1394. Cibinii in Transilvania adservato, e quo edidit Johannes Seivert in opere: Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten. Pressburg, 1785. 8. p. 14.

XXII. Szent István király' élete. *) In Codice Chartaceo Musei nationalis Hungarici. 1527. Conciones anonymi cujusdam Chartusiani continente, in fol. minori. — Ebből adtam ki Sz. László' legendáját is: „Sz. László Királyunk' magyar legendája.“ Tudománytár, 1834. 8. I. 216—234.

*) L. az ezen munkához csatolt „Függelék“-ben

11

Domino suo colomanno regi p̄cellentissimo, harauic
ep̄c. officium sp̄iale p̄niam dei c̄secutus. p̄ctus uite ter
minum. felix illud euge sempit̄nū. Inceptur̄ opus ch̄ie mi
rex inclite. q̄d in ur̄o regali p̄cepto deuita beati regis
stephani potentialit̄ muneris. diu rebelle ingenio
mei perpestus sum inicitā. ob hoc p̄sertim. q̄d pr̄sician̄
auctor artis gr̄amaticę. medullit̄ in notus olim. longe
digressus. facie suā. quasi caligine quadā. circumfluat̄
in decrepito. nā facti obscurissimā. Verum in parte ex
alia. dū ur̄y dignitati intuitus reuerentiā. incerta
grauiter meditatione. tandē om̄iū iur̄itū lux ygem
ma. dubietatē anxie n̄tis deuic̄ obedientia. cui forti
p̄sictio deficere uolent in me uret inchoandi op̄is rece
pit fiducia. Sed qm̄ sp̄e fiducialit̄ acta res. inuidie
fomite generat. p̄corgeant̄ flexis ur̄y triumphalis ex
cellentie sublimitatē ut manib̄ regaliū defensionis. hoc
suscipiat̄ opusculū. ne male sonantiū positio dictio
num. ut c̄fusi ordinis enormitas. ur̄m cū legentis of
fendat oculū. Cui si forsitā aliq̄d indignū occurrerit
offendiculū. malo codicem ut ignis cōmunitat̄ incen
dium quā ad t̄tum luore plenū p̄ueniat oculum.
Igitur q̄a boni quic q̄d ē. exconditoris n̄ia manat.
ex ipsius dono sermo cept̄ talia per sonat.

I.

Domino suo colomanno. regi pre-
 cellentissimo. hartuicus episcopus. offi-
 cium spirituale. per misericordiam dei
 consecutus. post istius uite terminum!
 felix illud euge sempiternum. Incepturus
 opus domine mi rex inclite! quod mihi
 uestro regali precepto de uita beati
 regis stephani potentialiter iniuncxistis!
 diu rebellem ingenioli mei perpressus sum
 inscitiam. ob hoc presertim. quod pri-
 scianus auctor artis grammaticae. medul-
 litus mihi notus olim! longe digressus!
 faciem suam. quasi caligine quadam. cir-
 cumfluam mihi decrepito. iam facit ob-
 scurissimam. Verum tamen parte ex alia!
 dum uestre dignitati(s) intuitus reue-
 rentiam! incerta grauarer meditatione!
 tandem omnium uirtutum lux et gemma.
 dubietatem anxie mentis deuicit obedi-
 entia! cuius forti presidio deficere uolens
 in me uires inchoandi operis recepit fi-
 ducia. Sed quoniam sepe fiducialiter acta
 res! inuidie fomitem generat! precor
 genibus flexis uestre triumphalis ex-
 cellentie sublimitatem ut manibus rega-
 lis defensionis! hoc suscipiatis opuscu-
 lum. ne male sonantium positio dictio-
 num. uel confusi ordinis enormitas.
 uestrum cum legeritis offendat oculum.
 Cui si forsitan aliquod indignum occur-

I.

Hartvik püspök, kinek Isten' irgal-
 mából lelki hivatal jutott, Kálmán urának
 és legjelesb királyának ez élet után ama
 boldog örökkévalóságot! Midőn szent Ist-
 ván király' életirásához fogtam uram jeles
 királyom! a mi nagy hatalmu királyi meg-
 hagyástok szerint lön kötelességemül té-
 ve, csekély elmém ellenszegülő bizonyta-
 lankodása sokáig nyugtalanított, leginkább
 azért, mivel ama nyelvtudomány' szerzője
 Priscián, kit egykor velősen tudtam, most
 agg koromban egészen elhagyott, és mint-
 egy homályba burkolva elrejtözött előlem.
 Ám de más részről midőn méltóságtok
 iránti tiszteletem még tétovázóbb küzdés-
 be ejté gondoskodásomat, végre is az eré-
 nyek' csillaga s gyöngye, az engedelmes-
 ség nyert aggódó lelkem' kételkedésén győ-
 zedelmet, annak hatalmas oltalma munkára
 gerjeszté a már szunnyadásnak indult e-
 rőtlen kedvemet. De mivel az efféle biza-
 kodó indulathól vállalt dolgozat gyakran
 táplálékul szolgál az irigységnek: térdre
 borulva kérem győzedelmes fenséged'
 magasságát, vegye csekély munkámat ha-
 talmas királyi védelme alá, és mikor ol-
 vasandja, a kellemetlen hangu kitételek'
 szerkezetén, vagy iszonyúlag zavart ren-
 dén meg ne ütközzék; ha pedig némely-
 lyekben ne talán illetlen botránkozást ta-

rerit offendiculum! malo codicem ut ignis comminuat incendium quam ad tertium liuore plenum perueniat oculum. Igitur quia boni quicquid est! ex conditoris misericordia manat! ex ipsius dono sermo ceptus talia personat.

II.

Omne datum optimum. et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Huius patris datum optimum et donum perfectum! in omnes large proueniens quia nullum spernit! sed omnes homines uult saluos fieri! et ad agnitionem ueritatis uenire. ad hungaros usque quos christianorum flagellum quondam fuisse constat diffusum est. Neque enim quippiam boni potest in rebus existentibus esse uel fieri. absque beneficio gratis uenientis miserationis dei. Oculis quidem diuine prouidentie quibus sibi famulantium celestium uirtutum statum inconcussum secundum placitum suum intuetur. hisdem etiam hominis perditum restaurationem dignatus misericorditer contemplari et operari, ut quem imaginis sue dignitate creando decorauerat. paterni regni coheredem fieri per incarnationis sue sacramentum mirabiliter efficeret. Perfectis igitur in redemptore nostro patriarcharum ac prophetarum oraculis per uirginem ineffabiliter nascendo per crucis passionem ac mortis assumptionem tertia die resurgendo cum discipulis suis. XL. diebus conuersando. Postquam ipsis cernentibus celorum alta penetrans patris dextere naturaliter et potentialiter est

lálna, ugy készebb volnék kéziratomat tüz által semmivé tétetni, hogy sem azt másnak irigységgel teljes szeme elé bocsátani. Mivel tehát minden jó a Teremtő' irgalmától ered, ezeket is annak kegyelme által kezdje beszédem zengeni.

II.

Minden jó adomány, minden tökéletes ajándék felülről száll le a világosság atyjától. Ezen atya' legjobb adománya s tökéletes ajándéka bőven áradván mindenkire; mivel senkit meg nem vet, minden embert akarván üdvözíteni s az igazság' ismeretére juttatni: a magyarok közé is, kikről tudjuk, hogy egykor a kereszténység' ostorai valának, elterjedett; mert a teremtésben nem lehet, nem is történhetik körülte semmi jó, hanem ha az Isten' irgalmából ingyen jövő kegyelem által. Az isteni gondviselés ugyanis nem csak a mennyi jámborságban rendülhetlen szolgálának sorsát intézgeti tetszése szerint: hanem egyiránti kegyességgel tekint a bünbe sülyedt ember' fölsegelésére; hogy kit hasonlatosságának méltóságára teremte, azt egyszersmind megtestesülésének szentsége által, csodálatra méltólag atyai országának örökösévé is tegye. Üdvözítőnk tehát betöltvén a patriarchák és proféták' jövendöléseit, midőn megfejthetlenkép szüztől születék, a keresztfán kint és halált szenvedve, harmad napra feltámaszta, tanítványival negyven napig társalkodék, és miután szemök' láttára a magas égbe hata, hol természete és ha-

associatus inde spiritum sanctum paraclitum a patre et a se procedentem in filios adoptionis mirabili sonitus uehementis aduentu transfudit. qui linguis in igneis apparens eos omnium linguarum sciencia diuites effecit et miraculorum insigni potencia uirtute clarifica mirificauit. Cuius ardore caritatis inflammati. secundum quod eis saluator noster ante preceperat euangelice predicationis functi legatione! totum mundum diuini semina uerbi spargendo perlustrauerunt. Quidam eorum regna cum regibus quidam principatus cum principibus quidam partes et diuisiones prouinciarum cum prefectis et prepositis ad christiane religionis cultum perduxerunt. et in tantum feruore sancti spiritus exardescente per orbem uniuersalis ecclesie fundamenta sunt stabilita quod etiam ipsa munditocius metropolis roma cum monarchia dignitatis imperatorie christi fidei colla submittens uanitatum. erroribus renunciauit. Non remansit patria neque natio! ubi quorundam miserationis christi non fuisset assumptio. Vnde contigit diuine pietatis intuitum in filios perdicionis et agnorantie populum rudem et uagum creaturam dei esse se nescientem. hungaros uidelicet pannonie patriam inhabitantes clementi uisu de celo prospicere. ut quos ad ulciscendas preuariationes christianorum de sedibus naturalibus in occiduas partes occulto perpetuitatis consilio prius exscitauerat. hos tempore suo predestinationis hora instante de uia iniquitatis ad iusticie semitam! de mesticie nebula ad spem in

talma szerint az Atyja' jobbára üle, onnan azokhoz, kiket fiainak fogada, csodálatos sebes zúgással küldé az Atyától és tőle származott vigasztaló Szentleket, ki tüzes nyelvekben jelenvén meg, őket minden nyelvtudománnyal, csodatévő jeles erővel és fényes hatalommal meggazdagitá; kinek égő szeretetétől hevítve, Üdvözítők' előbbi meghagyásából követségök szerint hirdették az evangeliomot, az Isten' igéje magvát hintvén mindenütt, bejárták a széles világot. Némelyek közülök országokat királyaikkal, ezek fejedelemségeket fejedelmeikkel, mások tartományok' részeit és osztályait előljáró kormányzóikkal térítették a keresztény hit' szertartására, és a Szentlélek' forró gerjedelme által buzdittatván, annyira megveték világ szerte a közönséges anyaszentegyház' alapját, hogy szinte maga a világ' fővárosa Roma is, egész birodalmával és országoló hatalmával Krisztusnak hódolván, lemondott hiusága' tévelygéseiről. Nem vala haza, sem nemzet, hol néhányan Krisztus' kegyelmét be nem fogadták volna. Így történt, hogy a kárhozat és tudatlanság' fiaira, egy oktalán kóborló népre, melly nem tudá, hogy Isten' teremtménye, ugyanint a Pannoniában lakó magyarokra is felderült az isteni kegyelem' országa; hogy kiket előbb eredeti lakhelyeikből, a gonoszul vétkező keresztények' bosszús fenytékére nyugot felé állandó itt maradásuk' elrendelésével költöztete, azokat az elővégzet' idejében a gonosz utról az igazság' ösvényére, bu-

eternum permanentis perduceret retributionis. Quod qualiter et quando factum sit! stili officio memorie commendare congruum duximus.

III.

Ea siquidem tempestate qua gens prefata dei ecclesiam depopulabatur. erat in ea princeps quidam quartus ab illo qui ingressionis hungarorum in pannoniam dux primus fuit nomine Geysa. seuerus quidem et crudelis. ueluti potentialiter agens in suos. misericors autem et liberalis in alienos! et precipue in christianos. Ritu paganismi licet adhuc quidem obuolutus! tamen appropinquante spiritualis fulgore carismatis cum omnibus circumquaque positarum prouinciarum uicinis! de pace. cuius numquam antea fuit amator cepit attente tractare. ut iam in illo posset agnosci. cuius filius desideraret fieri secundum dictum saluatoris nostri dicentis in euangelio. beati pacifici quoniam filii dei uocabuntur. Statuit insuper preceptum cunctis christianis ducatum suum intrare uolentibus hospitalitatem et securitatis gratiam exhiberi! clericis et monachis potestatem concessit presentiam suam adeundi. quibus uoluntarium libenter aditum prebens orthodoxe fidei semen pectoris in (h)orto satum delectabatur germen emittere.

IV.

Quid plura? Adest tempus celitus dispositum. credidit ipse cum familiaribus suis et bap-tisatus est. omnes dicioni sue

songás' éjjeléből az örökké tartandó jutalom' reményére vezérelné. Ez miként és mikor történt, méltónak tartottuk írásban hagyni emlékezetül.

III.

Az időben ugyanis, mikor az érintett nemzet az Isten' anyaszentegyházát pusztítaná, vala Gyéza nevü vezére, negyedik azon elsőtől, kinek vezénylete alatt Pannoniába költöztek a magyarok: ez kemény vala és kegyetlen, az övéivel hatalmasul bánván; de irgalmas és adakozó az idegenek, főkép keresztények iránt: ki ámbár még pogány szertartásokba vala kötélözve, mégis közelgetvén a kegyelem' lelki fénye, minden körül fekvő szomszéd tartományokkal békealkudozásra, mellynek előbb nem vala kedvelője, fordítá gondos figyelmét; hogy már észrevehető vala rajta, ki' fiává kívánna lenni, Üdvöztönk' imez evangeliomi mondása szerint: boldogok a békeségre törekvők: mert Isten' fiainak neveztetnek. Azt is megparancsolá, hogy minden tartományába költözni ohajtó keresztény vendégszeretőleg és biztositva fogadtassék, a papoknak és szerzeteseknek engedelmet adott magához járhatni, kiket önkényt fogadván, abban gyönyörködék, hogy a keblének kertébe hintett igaz hit' magvai megfogamzanak.

IV.

Mit beszélek többet? eljött a menyeyi elővégzet' ideje, ő megtére bizodalmasaival, és megkeresztelteték olly fo-

subditos se pollicens christiano nomini mancipaturum. Cumque nimium esset sollicitus de rebellibus domandis. et ritibus sacrilegis destruendis et episcopatibus secundum estimationem suam ad profectum sancte ecclesie statuendis mirabili uisione noctu consolatus (est) eum dominus fecit astare sibi iuuenem delectabilem aspectu. qui dixit ei. Pax tibi christi electe. iubeo te de sollicitudine tua fore securum non tibi concessum est quod meditaris. quia manus pollutas humano sanguine gestas. De te filius nasciturus egredietur. cui hec omnia disponenda diuine prouidentie consilio commendabit dominus. hic erit unus ex regibus electis a domino coronam uite secularis commutaturus eterna. Verum tamen uirum spirituali legacione tibi transmittendum honorabiliter suscipito. susceptum uenerabiliter habeto timore perdicionis ultime perterritus et amore raptus iugiter manentis spei que non confundit. ex(h)ortationibus eius non fictum cordis fidelis assensum prebeto. Expergefactus princeps uisionem stupidus prius secum. post cum christi fidelibus et suis pertractans. deo gratias pauimento manibus expansis adherens humiliter egit. se principatumque suum cum filio nascituro custodie illius qui non dormit neque dormitat lacrimis fuis commendauit. Dum miratur ergo de uiro diuinitus predicto! nunciatur ei beatum adalbertum boemiensis ecclesie pontificem ad se uenturum propter conuersionem ipsius et fidei non ficte pro-

gadással, hogy minden tartományabeli alattvalóit a keresztény hitre térítendi. Midőn oda forditaná figyelmes gondoskodását: mikép nyomhatná el a pártosokat, hogyan irthatná ki a bálványozók' szertartásait, és miként állithatna nézete szerint püspökségeket a szentegyház' gyarapodására, csodálatos éjjeli látvány által vigasztaltatván meg az Urtól, egy gyönyörű tekintetű ifju jelent meg előtte, ki így szóla hozzá: Békeség neked Krisztus' választottja! bizzál, teljesedni fog aggodásod; nem rád bizatott, a miről gondoskodik, mert embervérrel fertőzvék kezeid; a tőled származandó fiu van az isteni gondviselés' végzeteként ezek' elintézésére rendeltetve, ez leszen az Ur' választott királyainak egyike, ki a földi élet' koronáját becserélendi az örök életbelivel. Az egyházi követségben hozzád küldendő férfiut azonban fogadjad becsülettel, és az ekként fogadottat tartsad tiszteletben, a végkárhozat' félelmétől rettegvén, és maradandó nem csalárd remény' szeretetétől gyulasztatván, tettetlen hűségű kebellet fogadd intéseit. Fölebredvén a vezér látványán elámult, előbb önmagával, utóbb a Krisztus' hiveivel és egyéb övéivel tanácskozott, földre borulva kiterjesztett kezekkel, alázatos köszönettel imádkozott, magát, tartományát és nemzendő fiát, annak oltalmába, a ki nem alszik, sem nem aluszékony, könyhullatással ajánlá. Midőn az Istentől megjövendőlt férfiun elcsodálkozék, hirül hozák neki, hogy a cseh egyház' főpapja szent Adalbert érkezendik megtérítésére s'oktatására, és

fectum. domino deo laudis hostiam ob-
laturum. Oritur leticia nouis christi mi-
litibus inenarrabilis dux obuiam ty-
roni christi cum fidelibus quibusque
procedit et honorabiliter suscepit. et
ut per uisum monitus est. propter ti-
morem et amorem dei modis omnibus
obedientie filium ei se fore demon-
strauit. Igitur iubente principe fit ubi-
que congregatio gentis indomite per
sanctum episcopum fiunt et per suos
ex(h)ortationes continue conuertuntur
et baptizantur alumni patrie. statuuntur
multis in locis ecclesie. Lux quippe
que illuminat omnem hominem. tene-
bris expulsis in hungaria cepit enite-
re. et impleta sunt in ea uerba pro-
phetie dicentis. Gentium populus qui
ambulabat in tenebris. uidit lucem ma-
gnam. lux lucis inuisibilis christus est
quem tunc gentes uidere meruerunt.
quando reuocati de tenebris ipsum ue-
rum deum et hominem uerum! esse
perfecte crediderunt. Nec hoc silentio
pretereundum est! quod ut omnis am-
biguitas tolleretur de medio ne forte
predicte uisioni solius uiri! parum ui-
deretur inesse fidei! uxorem eius iam
propinquantem partui! tali uoluit uisi-
one diuina gratia consolari. Apparuit
namque illi beatus leuita et protho-
martyr stephanus. leuitici habitus or-
natus insignibus. qui eam alloqui ta-
liter cepit. Confide in domino mulier.
et certa esto. quia filium paries. cui
primo in hac gente corona debetur.
et regnum. meumque nomen illi im-
ponas. Cui cum admirans mulier re-

a nem szinlett hit' öregbitésére, áldo-
zatot teendő az ur Isten' dicsőségre.
Kimondhatlan öröm támad Krisztus' uj hi-
vei között: a vezér kiindul minden hü
övével e Krisztus' tanítványának tisz-
telkedő elfogadására, ki előtt megbizo-
nyítá, hogy mint látványa által meginte-
ték, az Isten' félelme s szeretete miatt
mindenkép engedelmes fia leend. Gyü-
lekezik tehát a vezér' parancsoló vég-
zeteként mindenfelől a még vad nemzet,
foly a szent püspöknek és társainak
szünet nélküli oktatása, a honfiak meg-
térnek, és megkereszteltetnek, sok he-
lyen egyházak emeltetnek; mert. ama
világosság, melly mindenkit megvilágo-
sit, elűzván a setétséget, fényleni kezde
Magyarországban, és beteljesedtek a jö-
vendülésnek ime szavai: A pogányok' né-
pe, melly setétségben járt, látott nagy vi-
lágosságot, a láthatlan világosság' fénye
maga a Krisztus, kit a pogányok akkor va-
lának méltók látni, midőn a setétségből ki-
vezettetvén, őt igaz Istennek és valódi em-
bernek tökéletesen hitték. Azt sem kell
elhallgatni, hogy minden kétség' elhári-
tására, ha netalán egyedül a férfit előtt
történt látványban kevés hitelesség ta-
láltnék, az Isten' kegyelme következő
jelenést küldte a szülés' idejéhez közel-
gető nejének vigasztalására; ugyanis
szent István leuita és első vértanu, le-
uita öltözet' czimeivel ékesítve jelenék
meg előtte, ki így kezde hozzá szólani:
Asszony! bizzál az Urban, és légy bizo-
nyos, hogy fiad születik, kit elsőben fog
illetni e nemzetben a korona és király-
ság; nevezd őt nevemen. Kinek midőn

sponderet. quis es domine? uel quo nomine nuncuparis? Ego sum inquit stephanus prothomartyr. qui primus pro christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.

V.

Nascitur interea predictus a domino filius principi. quem secundum prophetam antequam in utero conciperetur dominus nouit. et cui antequam nasceretur. per prothomartyrem suum nomen indidit. Hunc domino dilectus adalbertus episcopus! crismali baptisate secundum credulitatis sue ueritatem intinxit et susceptor suus ipse fuit. Nomen sibi inpositum est. Stephanus quod alienum a consilio dei fuisse non credimus. Stephanus quippe grece. coronatus sonat latine. Ipsum quidem et in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam. et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimere decreuit. ad percipiendam uite iugis indeficientem gloriam. Strigoniensi uero oppido natiuitatis exordium habuit. et puer adhuc scientia grammaticae artis ad plene imbutus est. Creuit infans diligenti et regali nutritus educatu. qui transacta puericia. postquam gradum adolescentie primum ascendit. conuocatis pater suus hungarie primatibus cum ordine sequenti per communis consilium colloqui filium suum stephanum. post se regnaturum populo prefecit. et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. Post hec plenus dierum an-

az asszony csodálkozásba merülten felne: Ki vagy uram? vagy hogy' hínak? Én, ugymond, István első vértanu vagyok, ki Krisztusért elsőben szenvedtem mártírságot. E szavakra eltűnt.

V.

Azalatt fia születik a vezérnek, az Ur' jövendölése szerint, kit ő a proféta' mondásaként ismert, mielőtt méhben fogantatnék, és kinek első vértanuja által, mielőtt születnék, nevet ő adott. Ezt az Ur' kedveltje Adalbert püspök, hitével egyező meggyőződéseként szent kenet által megkeresztelé, s a keresztvizre maga tartá, hol Istvánnak nevezteték: miről hiszszük, hogy Isten' végzete szerint történt; mert a görög Stephanus, latinul coronatus, koronázott jelentéssel bír; mivel őt tetszett Istennek arra rendelni, hogy mind e világon megkoronáztassék az ország' hatalmára, mind a jövendő életben az örök boldogság' koronájával fölékesíttessék az örökkévalóság' hervadatlan dicsőségének elnyerésére. Születési származatát pedig Esztergom városban vette, s a nyelvtudományt még gyermekségében tökéletesen tanultaták meg vele. Felserdült a kisdud szorgalmas és királyi nevelés alatt; az atyja már gyermek korából kilépte után, mindjárt első ifjúsága' kezdetén egybegyűjté Magyarország' főurait, és az ezek után következő rendeit, kikkel értekezőleg tanácskozáván, a viselendő országlást és a nép' igazgatását István fiára bizta, mellynek megerősítésére mindnyájokkal az esküt is letétette. Ezek után elaggott korra jutván, s Urunk'

no dominice incarnationis. D.CCCC.-mo XC.-mo VII.-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio. et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicandi uerbi dei prusciam ingressus! ibi palma martyry coronatus est.

VI.

Post obitum vero patris! stephanus adhuc adolescens! fauore principum et plebis! in patris solium laudabiliter pro- uectus! ardentiori animo cepit ueritatis propagator existere. quia quamuis ad- lescentie annis floreret! non tamen cor in ore! sed os in corde habebat. Scripturarum diuinarum. quibus adprime flagrabat non immemor. iudicium et iusticiam in oculis proponebat. iuxta illud salomonis. audiens sapiens disciplinam! sapientior erit. et intelligens gubernacula possidebit. In omnibus itaque mandatis dei fidelis dispensator e- xistens! apud se cepit meditari. qua- liter subiectum sibi populum! unius dei cultui manciparet. Sed quia per- pendebat id absque uicinarum gentium confederatione fieri minime posse! re- gnoque panonico ipsius beati iuuenis nutum attendente! pacem cum exter- rarum prouinciarum populis fideliter statutam roborauit ut eo securius quod in mente tractabat in nouella planta- tione christianitatis explere sufficeret. Sed aduersarius totius bonitatis inuidia plenus et malicia diabolus ut sanctum christi tyronis propositum disturbaret. in- testina contra eum bella commouit. quo- niam eius instinctu plebs gentilis chri-

születésének 997-kében végét szakaszt- ván földi nyomoruságának, mennyei bol- dogságra szenderült át. Szent Adalbert püspök Poroszországba menvén, Isten' igéjét hirdetni, ott ugyanazon évben mar- tirság' pálmaágával koszoruztaték meg.

VI.

A mint pedig István atyjának el- hunyta után, még ifju, a főurak és nép' jóváhagyásából föllépett az atyjától rá szállott uralkodásra, nagyobb buzgóság- gal kezdé az igazság' igéjét terjeszteni, ki ámbár ifjusága' virágjában vala, mégis nem szívét nyelvéen, hanem nyelvét hor- dozta szívében. A szent-írásról, mely- ben nagyon gyönyörködék, meg nem fe- ledkezvén, a tanácsot és igazságot tar- tá szemei előtt Salamon' ama mondása- ként: oktatást hallván a bölcs öregbiti tudományát, és az értelmes birandja a kormányt. Azért mint Isten' parancsolati- nak hü sáfára, azt kezdé elmélkedése' tár- gyává tenni: miként birhatná alattvalóit az egy Isten' tiszteletére. De mivel meg- fontolá, hogy ez a szomszéd nemzetek- kel kötendő szövetkezés nélkül nem vol- na kivihető; a panonniai ország egyéb- ként is e szent ifju' akaratjától függvén: a külső tartományok' népeivel hiven megtartandó békeségre lépett, hogy a kereszténység' zsenge ültetvénye körüli föltételét annál biztosabb sikerrel birja teljesíteni. Azonban a minden jóságnak ellensége, az irigy és gonosz ördög, hogy Krisztus' szolgájának e szándokát felfor- gatná, belháborut támasztott ellene; mi- vel incselkedésére a pogány nép nyakát

stiane fidei iugo colla submittere ren-
nuens cum principibus suis a domi-
nio ipsius se subtrahere moliebatur.
Ceperunt enim urbes eius desolari.
Ceperunt enim urbes eius desolari.
predia uastare. possessiones depre-
dari. seruos cedere. et ut cetera si-
leam ipsi insultare. Cumque declinare de
uia sua peruersa nollent. nec furor eo-
rum saciaretur dux ipse confidens de
eterna uirtute. ad superandam hostium
rabiam cum multitudine exercitus sui!
sub uexillo deo dilecti pontificis martini.
sanctique martiris georgii processit. Il-
lis forte diebus urbem que uulgo be-
sprem nuncupatur obsederant. hoc ad
conuitia eius commouentes scilicet ut
ubi ducalis accessus conuersatio habe-
batur. ibi consederent. quo facilius in-
gressus ad alia presidia occupanda in-
ueniretur. Ipse uero diuina preeunte cle-
mentia. aduersus eos consurrexit. et hic
in fide. illi uero tantum in armis confi-
dentes. utrinque decertauerunt. Quos
omnes eum protegente uictoriosissime
crucis signaculo. patrocinantibus dei ge-
nitricis ac perpetue uirginis marie me-
ritis. sub uexillo deo dilecti pontificis
martini sanctique martyris. georgii duci-
bus eorum interfectis in breui! suo ser-
uicio subegit et baptismatis unda lotos
unum deum colere. monita salutis per
fideles sacerdotes eis distribuendo com-
pulsit. Tandemque hostibus uictis ex parte
cesis. et ex parte captis et alligatis. dux
uictor cum suis uictorie dona reportauit.
Quapropter de possessionibus eorum tam
in agris quam in uillis sapienter diiudicauit.
non sicut quondam saul qui deuicto ama-

a keresztény hit' igájába vetni nem akar-
ván oda törekedett, hogy magát igazgatói-
val együtt uralkodása alól kivonja. Mert
kezdék városit pusztítani, örökségét ron-
tani, birtokát ragadozni, szolgálit öldösni,
és hogy többet ne említsek, őt magát is
gúnynyal bosszontani. És midőn kárhoza-
tos utjoktól eltérni nem akarnának, nem
is szünnének meg dühösködni, maga a
vezér, az örök hatalomban bizakodva, Már-
ton püspök-, Isten' kedveltjének és szent
György martirnak zászlója alatt kelt ki szá-
mos seregével a pártoskodók' dühének
legyőzésére. Azalatt azon várost szállák
meg, melly Veszprémnek hivatik; az gúnyo-
lására vala kikoholva, hogy a tartománybeli
köztanakodás' helyén telepednének meg,
honnan a többi védvár' elfoglalására an-
nál könnyebben indulhassanak. Ő pedig Is-
ten' kegyelme vezérletével kikelt ellenök,
és ez a hitben, amazok egyedül fegyvere-
ikben bizakodva, mindkét részről viasko-
dának. Kik mindnyájan a diadalmas kereszt'
jelének ótalmával, Isten' anyjának szüz
Máriának érdemei által, Isten' kedveltje
Márton püspöknek, és szent György mar-
tir' zászlója alatt, vezéreik' elestével nem
sokára szolgálatja alá hajtottak, és megke-
resztelkedvén, miután a buzgó papoktól
üdvösséges oktatást nyertek volna, az egy
Isten' tiszteletére kényszerítették. Végre
meggyőzvén a pártosokat, kik részint el-
estek, részint elfogatván megkötöztettek,
a diadalmas vezér felekezetével elnyeré
a győzedelem' jutalmát. Azért az elfoglalt
birtokokról, telkekről, és majorokról böl-
csen intézkedett; nem mint hajdan Saul, ki
Amalech' meggyőztével az Ur' tilalmának

lech. de spoliis eius domino prohibente meliora elegerat. Sed quoniam pannonia beati pontificis martini natiuitate gloriatur. cuius etiam patrocinantibus meritis uir christo fidelis ut iam dictum est! de hostibus uictoriam reportauerat; nichil ex rebus eorum ad opus sui reseruans! inito cum theophilis consilio. iuxta fundum sancti presulis in loco qui sacer mons dicitur! ubi sanctus martinus cum adhuc in pannonia degeret! orationis sibi locum assignauerat sub titulo ipsius monasterium constituere cepit! possessionibus et redditibus cunctisque sufficientiis ditauit. et ipsius suffragio domitorum decimationibus simile fecit episcopiis. constituens ea omnibus eorum facultatibus tam stricte decimas dari! ut si cui decem liberos habere contingeret! decimam prolem sancti martini cenobio daret.

VII.

Deuictis uero hostibus christi miles gaudio spirituali repletus. tocius ingenii consilium euangelici seminis decreuit fore receptaculum. elemosinis et orationibus uacans frequenter pauimento sancte domus adherens lacrimis effusus perfectionem propositi sui dei commisit uoluntati. ut qui sine ipso nichil agere ualeret. opitulante dispositionis ipsius expletionem. bonum quod cogitauerat. cum inceptioe uirtutum ad finem perducere posset. Ad hoc igitur incipiendum et consummandum quoniam fidelium. christi consultum habebat ne-

ellenére kiválasztá a zsákmány' jobb részét: hanem mivel Pannonia szent Márton püspök' születésével dicsekszik, e Krisztushoz hív indulatu férfit pedig ellenségein, miként már mondatott, annak érdemei által győzedelmeskedék, jószágaikból saját szükségére semmit meg nem tartott; ő miután az Isten' kedveltjeivel tanácskozott volna, a szent püspök' telke mellett azon helyen, melly szent hegynek mondatik, hol szent Márton mig Pannoniában lakott, ájtatosságul helyet jelelt ki magának, annak neve alatt monostort kezdé építeni, azt birtokkal, jövedelemmel és minden bőséggel meggazdagítá, s azoknak, kiken közbenjártával diadalmat nyere, tizedelésével, püspökséghez hasonló méltóságra emelvén, a tized' megadását minden jószágukból oly szigorúan parancsolá, hogy ha kinek tíz gyermeke lenne, minden tizedik magzatát a szent Márton' kolostorának adná.

VII.

Minekutána ellenségeit legyőzte volna, a lelki örömtől elfoglalt Krisztus' bajnoka egyedül az evangeliomi igazságokra függeszté elméje' figyelmét, alamizsnával és imádsággal tölté idejét, gyakran a szentegyház' padolatára borulván, feltétele' sikerét könyhullatással Isten' akaratjára bizta; hogy mivel annak segítsége nélkül semmit nem tehetne, rendeleteinek teljesítése s erények' gyakorlása által kezdené feltett jó szándéka' végrehajtását: mellynek elkezdésére s létesíthetésére, mivel Krisztus' hiveinek tanácsára vala szüksége, szándékát mindenfelé küldött hírnökök és

cessarium. nunciis et litteris in omnes partes suum diulgavit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici spiritus paracliti uisitacione compuncti. relictis sedibus propriis elegerunt pro domino peregrinari! abbates et monachi nichil proprium habere cupientes. sub tam religiosissimi principis patrocinio et moderamine regulariter uiuere deliberauerunt. Inter quos uite regularis pater ascricus cum suis discipulis aduenit. quorum unus nomine bonifacius in loco patris abbas deinde constitutus. dum a beato rege causa predicationis in inferiores hungarie partes esset missus. in ceruice percussus gladio. licet postea superuiuere non est martyrio priuatus. Venerunt et alii duo de terra poloniensi heremiticam uitam causa contemplationis eligentes. quorum unus andreas nomine per confessionis meritum angelicis choris est associatus testibus miraculorum signis per ipsum a domino factis. alter benedictus pro christo sanguine fuso misericorditer laureatus. Ascricus abbas cum suis honorifice susceptus. ad radicem montis ferrei cenobium sub titulo sancti patris benedicti construxit. ubi usque hodie congregatio monasterialis disciplina regulari pollens. temporalium sustentatione copiarum ex donatiuis sancti ducis superabundans. non est alicuius egenus nisi ut suos et aliorum pedes secundum euangelium cottidianis precibus et lacrimis lauet. Cum is dei seruus princeps christianissimus aliquando communiter cum omnibus aliquando singillatim cum uno-

levelek által hirdeté. Mire sokan az egyházi és szerzetes papok közül készek valának a vigasztaló Szentlélek' sugallásából hazájokat elhagyni, s az Urért zarándokolni: apátok és szerzetesek, lemondván minden sajátság-ról, elhatározzák magokat illy nagy buzgóságu vezér' pártfogása s igazgatása alatt a szerzet' szabályai szerint élni. Ezek közt jöve Asztrik, a szerzetes élet' atyja tanítványával, kiknek egyike Bonifác nevü, azon atya' helyébe apátnak tétetvén, midőn a dicső kormányozótól Isten' igéjét hirdetni Magyarország' alsó vidékére küldetnék, nyakán kardvágást kapott, mellyre ámbár még életben marada, de a martírságtól meg nem fosztaték. Beköltözött még más kettő is lengyel földről, elmélkedhetés végett remeteséget választván: kiknek egyike Endre nevezetü, vallásos érdemei miatt a mennyei sereg' társaságába viteték, mint azt, az Ur' akaratjából általa történt csodajelek bizonyítják; másika Benedek, ki Krisztusért megöletvén irgalomkoszorut nyere. Asztrik apát az övéivel tisztelettel fogadtatván, a Vashegy' tövében szent Benedek' tiszteletére monostort épített; hol mai napig vagon egy monostori társaság szerzetes fenyték alatt, melly a szent vezér' ajándékából bőséges táplálatot nyervén, nem szenved semmiben fogyatkozást, csak hogy euangeliom szerint saját és mások' büneiért könyhullatással naponkint imádkozzék. Ezekkel az

quoque eorum colloquium habens! in tantum diuinis conspectibus se probabilem reddidit. ut omnes militie sue comites! ad ueri dei culturam conuerteret. Quos uero aliene uie sectatores repperit minis terroribusque subiugauit. ipsosque secundum ecclesiasticam doctrinam instituens! iugum et legem discipline subpositis ceruicibus adhibuit! omnesque immundicias malorum prorsus destruxit.

VIII.

Post hec prouincias in decem partitus episcopatus et strigoniensem ecclesiam metropolim! et magistram! per consensum et subscriptionem romane sedis apostolice ceterarum ecclesiarum fore constituit. Predictum uero uenerabilem abbatem ascricum pontificalis dignitatis infula decoratum. electione canonica sublimatum et colocensi episcopati prefecit. cuius consilio ceteras sedes patrum curis et prouisionibus commisit. Jaciuntur ubique sacrarum fundamenta domorum surgunt claustra. canonicorum cenobia florescunt regulariter conuersantium congregationum. Undique fit concursus deo famulantium. quorum omnium desiderium tam liberalis principis excitauit benigne susceptionis solatium. *)

Isten' szolgálja s legbuzgóbb keresztény herczeg, néha valamennyivel együtt, néha mindegyikkel külön értekezvén, annyira kedves vala Isten előtt, hogy embertársait az egy igaz Isten' tiszteletére birná; kiket pedig más uton jární tapasztalt, azokat fenyegetéssel, és rettentéssel hódítá meg, és egyházi oktatás által iga s törvényes fenyték alá hajtá, s a gonoszság' minden rútságát végkép lerontá.

VIII.

Ezek után tartományait tiz püspökségre osztá, ugy, hogy az esztergami egyház, a római apostoli szék' jóváhagyásából és megerősítéséből, a többinek feje s oktató vezére leendene. Az említett Asztrik tisztes apátra, ki egyházi választás által püspöki méltóságra emeltetett, bizta a kalocsai püspökség' igazgatását, kinek tanácsából a többi püspöki szék' gondos ellátását atyákra bizta. Szerteszert szentegyházak alapítottak, a kanonok rendüeknek kolostorok emeltetnek, szerzetes gyülekezetek' monostorai virágzó állapotba helyeztetnek: mire az Isten' szolgálói mindünnen örömtelven sereglének, látván, milly kegyesen fogadtatnak az adakozó vezértől.

*) Itt e következő sorok ismételtetnek (mint 10. l.): „pannonia beati pontificis martini. natiuitate „gloriat. cuius etiam patrocinantibus meritis. rex christo fidelis ut iam dictum est. de h. „stibus uictoriam reportauerat. inito cum theoflis consilio iuxta fundum sancti presulis in loco „qui sacer mons dicitur. sub tytulo ipsius monasterium construere. cepit possessionibus et redditibus cunctisque sufficienciis ditauit. et ipsius suffragio domitorum decimationibus simile fecit „episcopiis.“

IX.

Quarto post patris obitum anno! diuina componente clementia! eundem ascricum presulem! qui alio nomine anastasius dictus est! ad limina sanctorum apostolorum misit. ut a successore sancti petri principis apostolorum postularet! quo novelle christianitati exorte in partibus panonie! largam benedictionem porrigeret. strigoniensem ecclesiam in metropolim! sue subscriptioni(s) auctoritate sanciret. et reliquos episcopatus! sua benedictione muniret. Regio etiam dignaretur ipsum diademate roborare. ut eo fultus honore! cepta per dei gratiam posset solidius stabilire. Eodem forte tempore misca polonorum dux! christianam cum suis amplexus fidem! missis ad romane sedis antistitem nuntiis! apostolica fulciri benedictione! ac regio postulauerat diademate redimiri. Cuius petitioni annuens papa! coronam egregii operis parari iam fecerat. quam illi cum benedictione et regni gloria mittere decreuerat. Sed quia nouit dominus qui sunt eius! qui duobus per apostolos in apostolici ordinis sortem electis! mathiam pretulit. et apostolicum fecit supplere numerum! ille nimirum potius electum suum Stephanum. hac temporali statuerat feliciter insignire corona. ipse postmodum eundem felicius decoraturus eterna. Prefixa itaque die qua parata iam corona polonorum duci mittenda fuerat! nocte que precedebat pape per visum domini nuntius astitit. Cui et dixit. Crastina

IX.

Negyedik éve tünt már atyja' halálának, midőn Asztrik püspököt, ki más-kép Anastasius néven hivatott, Istennek kegyelmes megintéséből a romai székhez küldé; szent Péter, az apostolok fejedelme' örökösét megkérni: mondana bő áldást a Pannonia' vidékein feledezett zsenge kereszténységre, emelne hatalmas jóváhagyásával elsőségre az esztergami egyházat, adná megerősítő áldását a többi püspökségre is, őt pedig királyi koronával méltóztatnék megerősíteni; hogy illy tekintetnél fogva feltétele' kezdetét Isten' kegyelméből annál hathatósabban teljesithesse. Miczizlov lengyel herczeg befogadván népével a keresztény hitet, történetesen egy időben küldé helybenhagyó apostoli áldást és királyi koronát kérendő követeket a romai szék' főpapjához, kinek kérelmére hajolván a pápa, már remek művészetű koronát is készittete, mellyet neki királyi méltósággal szándékozott elküldeni; de mivel az övét ismeri az Ur, ki midőn az apostolok ketőt jeleltek ki az apostoli szolgálatra, Mátyás' választásával tölté be az apostolok' számát, ő tudnillik inkább saját választottját Istvánt kívánta e földi koronával szerencsésen fölékesíttetni, hogy őt annakutána az örök életbelivel annál szerencsésben megdicsőíthetné. Bizonyos napon tehát, mikor a lengyel herczegnek küldendő korona már készen vala, azon nap előtti éjjel, hirnök jelene meg látványban a pápa előtt, és

die prima diei hora. ignote gentis nuntios ad te uenturos esse cognoueris! qui suo duci coronam a te regiam! cum benedictionis apostolice munere flagitabunt. Coronam ergo quam preparari fecisti eorum duci prout peteret cures sine cunctatione largiri. Sibi enim eam cum regni gloria pro uite sue meritis scito deberi. Juxta igitur huius uisionis modum prescripta sequentis diei hora! presul ascricus ad papam peruenit. qui officium sibi iniunctum prudenter exequens! et sancti ducis gesta referens ordine. ab apostolica sede que premisimus insignia postulauit. indicans eum dignum fore tali honore et dignitate. qui plures gentes per dei adiutorium sibi subiugasset. et multos infideles per suam potenciam ad dominum conuertisset. Quibus auditis ualde gauisus romanus pontifex! cuncta prout fuerant postulata benigne concessit. Crucem insuper ante regi ferendam! uelut in signum apostolatus misit. Ego inquam apostolicus. ille uero merito christi apostolus. per quem tantum sibi populum christus conuertit. Quapropter dispositioni eiusdem. prout diuina ipsius gratia instruit. ecclesias dei simul cum populis! utroque iure ordinandis relinquimus.

X.

Impetratis ergo omnibus prout petiit presul ascricus! letus ad propria remeauit. secum ferens propter que inceptum iter prospere peregerat. (B)enedictio-

monda neki: Tudjad, hogy a következő napnak első óráján ismeretlen nemzet' küldöttjei érkeznek hozzád, tőled azon nemzet vezére' számára ajándékkul királyi koronát, és apostoli áldást kérendők. Az általad készített koronát tehát adjad tétovázás nélkül azon nemzet' vezérének kérelme szerint; mert tudjad, hogy az a királyi név' dicsőségével éltébenszerzett érdemeiért őt illeti. A látványban kijelentett mód szerint tehát következő napra határozott órában eljutván Asztrik főpap a pápához, bölcsen eljárta abban, a mi tisztévé tétetett; a szent vezér' tetteit rendre kimutatván, a felebb érintett czímerék iránt kérte meg az apostoli széket, jelentvén, hogy érdemes volna ezen tiszteletre és méltóságra, ki Isten' segedelmével több nemzetet meghódított; hatalmával pedig sok hitetlent Istenhez térített. Ezeket nagy örömmel hallván a pápa, mindazt, a mi kívántatott tőle, kegyesen teljesíté. Azon kívül kettős keresztet, hogy az a király előtt hordoztatnék, küldött neki apostolkodása' jeléül. Én, mondá, apostol vagyok, de ő méltán Krisztus' apostola, ki által Krisztus annyi népet térített magához. Azért elintézésére hagyjuk, a szentegyházak' és népek' igazgatását; vezérelje azokat egyházi s polgári törvény szerint, miként azt az Isten' kegyelme értésére adandja.

X.

Asztrik főpap tehát megnyervén mindent, a mit kért, örömtelten tért vissza hazájába, magával hozván, a miért kedvező szerencsével járta be utját. Az

nis ergo apostolice litteris! cum corona et cruce simul allatis! presulibus cum clero! comitibus cum populo laudes congruas acclamantibus! dilectus deo stephanus rex apellatus! unctione crismali perunctus! diademate regalis dignitatis feliciter coronatur. Post acceptum regalis excellentie signum! qualis uite uir et discrecionis fuerit! cum episcopis et primatibus hungarie statutum a se decretum manifestum facit. In quo scilicet uniuscuiusque culpe contrarium dictauit antidotum. Et ut pacis per quam christus orbem coadunauit! se fore probaret filium! quod nullus alium hostiliter inuaderet! nemo uicinum sine iudicii examinatione lederet! uiduas et orphanos! nullus opprimeret! subscriptione federis non pereuntis! posteris suis reliquit stabilitum. Ad consorcium vero regni! precipue causa sobolis propagande! sororem romane dignitatis augusti uidelicet henrici. qui ob mansuetudinem morum pius est apellatus! gislam nomine! sibi in matrimonio sociauit. quam unctione crismali perunctam! gestamine corone! regni sociam esse constituit. Que qualis erga Dei cultum ornandum extiterit! quam frequens et benefica circa deo seruientium congregationes apparuerit! multarum ecclesiarum cruces et uasa uel paramenta! opere mirifico facta. uel contexta usque hodie testantur. pre cunctis tamen domus episcopatus beprimiensis. quam ipsa a fundamen-

apostoli áldást magában foglaló levélnek, koronának és keresztnek megérkeztével, a főpapok más egyháziakkal, az ispánok egyéb néppel, Istvánt az Isten' kedveltjét méltó hálaöröm-zengések között királynak kiálták; ki e hatalomra szent kenet által királyi koronával szerencsésen meg is koronáztatott. A királyi méltóság' fényjelének elnyerése után, millyen életü s bölcseségü férfit volt légyen, a Magyarország' püspökeivel és nagyjaival hozott törvényei nyilvánítják, mellyekben mindegyik vétségnek hathatós ellenszert rendel. Hogy pedig megmutatná, mennyire kedveli a békeséget, mellyel Krisztus egyesíté a világot, aláírásával, és így utódnak maradandó szövetségül ezeket határozá: senki mást ellenséges indulattal meg ne támadjon, szomszédját senki birói vizsgálat nélkül meg ne sértse, özvegyeket és árvákat senki meg ne nyomorgasson. Hogy pedig részese leendene az országzásban, de leginkább ivadékának gyarapítása végett, amaz erkölcsi szelidsége miatt, jámbor nevü Henriknek, boldogító romai császárnak testvérét Gizlát vette nőül, kit szent kenet és koronáztatás által országzó társának rendelt. Ez miként diszesité az isteni tiszteletet, mi bőven és adakozólag gazdagítá a szerzetes gyülekezetekhez tartozó Isten' szolgálót, azt a számos szentegyház' csudálatra méltólag készítettett keresztjeis edényei, vagy himzett készületei mai napig bizonyítják, főkép a veszprémi püspökség' szentegyháza, mellyet ő alapköveitől kezdve, minden

to ceptam. omnibus sufficientiis ad ser-
uicium dei! in auro uel argento ue-
stimentisque multiplicibus nobiliter ador-
nauit. Ipse uero rex episcopia nu-
per incepta. tam uidelicet ipsam ar-
chiepiscopalem! quam omnes episco-
pales ecclesias! amplissimam singulis
assignans diocesim! et unicuique sem-
per proficiens idoneum presulem!
simul cum abbatibus! prediis! et cu-
riis. familiis et redditibus regaliter dis-
posuit. crucibus et uasis! aliisque su-
pellecilibus ad ministerium dei pertinen-
tibus secundum quod unicuique opus
fuit. sufficienter decorauit. et singulis
annis quamdiu aduixit! munera et obla-
tiones superaugebat. ne aliquid extrin-
secus quererent qui officio sanctuarii
preerant. Monachorum uitam et conuer-
sationem. nunc per alios. nunc per se
ipsum explorando diligenter examinabat!
torpentes! arguens. uigiles! sub di-
lectione constituens. canonicorum mi-
nisterium! episcoporum prouidentie
sub testimonio episcopi ecclesie com-
mendabat. secundum apostolum om-
nibus omnia factus ut omnes lu-
crificeret.

XI.

Eo tempore in monasterio sancti
martini erat monachus quidam sebastia-
nus nomine! cuius probabilis uita et
deuota in dei seruicio religio habebatur.
Hunc rex uenerabilis miro cepit amore
diligere. quia quanto quis religiosior
tanto erat ei acceptior. Illum ergo ob
uite merita pontificali honore dignum iu-

az isteni szolgálatra megkívántatókkal,
arannyal, ezüsttel, sokféle köntössel fé-
nyesen felkészíte. Maga a király pedig
azon püspökségeket, mellyeket nem rég
kezde alapítani, magát tudnillik az ér-
sekséget, minden egyéb püspökséget,
és apátságot, miután mindegyik egyház-
megyéje' terjedelmes körét kijelelte, s
igazgatását mindig ügyes főpásztorra
bizta, örökséggel, udvarhelyekkel, né-
pekkel és jövedelmekkel királyilag meg-
gazdagítá, keresztekkel, edényekkel és
más isteni szolgálathoz kívántató készü-
letekkel, mindegyike' szükségéhez ké-
pest bőven diszesíté, s ajándékit élte'
fogytáig évről évre új adományokkal
tetézte; hogy világi javak után ne jár-
nának, kikre az egyháziak' igazgatása bi-
zaték. A szerzetesek' életét és társal-
kodását majd mások, majd saját kémle-
lete után szorgalommal vizsgálta, a reny-
hedöket dorgálván, a szorgalmasakat
szeretetébe fogadá. A káptalanbeliek'
tisztét a püspökök' gondviselésére s az
illető egyház' püspökének felügyelésére
bizta; az apostol' mondásaként: minde-
neknek mindenné lett, hogy mindene-
ket megnyerne.

XI.

Azon időben a szent-mártoni mo-
nastorban vala Sebestyén nevű szerze-
tes, ki feddhetetlen életünek és az is-
teni tiszteletben áhítatosnak tartatott.
Ezt a szent király mód nélkül megked-
velé, mert minél vallásosabb volt valaki,
annál kedvesebb vala előtte; tehát erre,
kit érdemes élete' tekintetéből főpapi

dicans! regendo strigoniensi archiepi-
scopatui eum prefecit. At quoniam fla-
gellat deus omnem filium quem recipit!
predictum sebastianum! ad probandam
ipsius pacientiam! corporalium oculorum
lumine ad tempus priuauit. Sed ne no-
uellus in fide grex absque pastoris re-
gimine a recti tramitis proposito deuiaret!
per consensum romani pontificis sepe
dictum ascricum colocensem episcopum.
in illius locum substituit. Euolutis dein
trium annorum circulis! sebastianus
ex dei misericordia recepto lumine!
rursum per apostolici consilium sue
sedi restitutus est. et asricus ad suam
ecclesiam uidelicet colocensem cum
pallio rediit.

XII.

Erat uero rex uir iustus et fidelis
in omnibus actibus suis deo perfecte de-
ditus! per uotum et oblationem semet
cum regno suo sub tutela perpetue uir-
ginis dei genitricis marie precibus as-
siduis conferens! cuius gloria et honor
tam celebris inter hungaros habetur!
quod etiam festiuitas assumptionis eius-
dem uirginis! sine additamento prop-
rii nominis ipsorum lingua regine dies uo-
citetur. Et ut maiorem ipsius defensio-
nis misericordiam consequi ualeret. in
ipsa regalis sedis ciuitate que dicitur
alba! sub laude et tytulo uirginis eius-
dem perpetue! famosam et grandem
basilicam! opere mirifico! celaturis in
chori pariete distinctis! in pauimento ta-
bulis marmoreis strato. construere cepit.
quam qui uidit! testimonium ueritati

tisztségre méltónak ítélt, bizta az esz-
tergami érsekség' igazgatását. De mivel
az Isten azt sanyargatja, kit fiának fo-
gadott, a főnebb említett Sebestyént,
hogy türelmét megkisértené, megfosztá
ideiglen testi szemeinek világától; hogy
pedig a hitben növendék nyáj, pászto-
ri vezérekedés nélkül, a választott igaz-
ság' utjától el ne térjen, a romai pápa'
egyeztével helyébe a többször említett
Asztrik kalocsai püspököt rendelte. Se-
bestyén azután három év mulva vissza
nyervén Isten' kegyelméből szeme' vi-
lágát, az apostoli szék' tanácsából ismét
átvette előbbi székét; Asztrik pedig ér-
sekpálással tért vissza a kalocsai egy-
ház' igazgatására.

XII.

Vala pedig a király valamint igaz-
ságos, ugy hűséges férfiú minden cse-
lekedeteiben, egyedül csak Istenben bi-
zakodó, ki mind önnön magát, mind or-
szágát szüntelen esdeklés közti fogadás-
sal és bemutatással a szeplőtelen szűz
Máriának, Isten' anyjának védelmébe
ajánlá; ki iránt a magyarok olly dicsé-
rettel és tisztelettel viseltetnek, hogy e
Szűz' mennybevitelének ünnepét, tulajdon
névének hozzáadása nélkül nyelvökön
Nagy-asszony' napjának mondják; és hogy
oltalmának kegyelmét annál inkább meg-
nyerhesse, magában a királyi szék' vá-
rosában, melly Fejérvárnak neveztetik,
azon szűz' tiszteletére s nevére híres
és bámulatos alkotmányu roppant szent-
egyházat kezdett építeni: ennek karfalát
külön választott vésemények, padolatát

Perhibet uerborum nostrorum. innumera-
rabilia palliorum. paramentorum! et alio-
rum ornamentorum ibi esse genera ta-
bularum circa altaria plures! auro purissimo
fabricatas. lapidum series preciosissimo-
rum in se continentes. ciborium arte
mirabili supra christi mensam erectum.
cameram omni genere uasorum cristal-
linorum onichinorum. aureorum argen-
teorum pleniter refertam. Tanta predi-
tam uenustate supra descriptam eccle-
siam in propriam capellam rex sibi reti-
nens! tali eam libertate dotauit. ut nul-
lus episcoporum in ea cuiusuis iuris
quicquam haberet. Ne tamen a regulari
disciplina eiusdem loci fratres existerent
alieni! ad communem solius archiepi-
scopi synodum ecclesiastici dogmatis in-
stitutione inuendi conuenire deberent.
In die etiam absolutionis et consecra-
tionis crismatis. cuicumque episcopo uel
iniungeret rex ibi presens! uel illuc
mitteret absens! penitentes in ea absol-
ueret. et crisma consecraret. Diuina
quoque missarum solempnia! si regem
ibi presentem esse contingeret! ille
tantum celebraret episcopus. cui rex
consentiente cum fratribus preposito ce-
lebrare iuberet. In regis autem absentia!
absque prepositi et fratrum consensu!
nullus episcopus uel missam celebrandi!
uel cuiuslibet episcopalis officii exercen-
di. sibi licentiam usurparet. Preterea
eiusdem ecclesie populum instituit esse
tam liberum! ut nichil decimarum cui-
quam episcopo dare deberet! sed pre-
posito soli et fratribus prout ab eo in-
stitutum est seruicium exhiberet.

pedig márvány lapok ékesítik; szavaim'
valóságáról az tehet bizonyosságot, a ki
látta annak temérdek sok palást, egyházi
készület, és egyéb ékességek' nemeit,
oltárai körül több tiszta aranyból készi-
tett és igen drága sorba vett kövekkel
környezett tábláit, a Krisztus' asztalán
álló csudálatos művü fedeles kelyhét, és
mindenféle kristály, óniksz kő, arany és
ezüst edényekkel teljes kincstárát. Ezen
leirt diszes egyházat a király saját ká-
polnájává tevő; mellynek olly szabadsá-
got engedte, hogy az semmi püspök'
törvényhatósága alatt ne legyen; pap-
jai egyedül az érseki köz zsinatban tar-
tozzanak összegyűlni: hogy ott megta-
nolván a hit' ágazatait, a törvényes fe-
nyítéktől el ne távozzanak. A gyón-
tás' és kenetolaj-szentelés' napján akár-
melly püspököt bizna meg ott létében
a király, vagy küldene távol létében, az
a bünösöket abban feloldozná, s a ke-
netolajt fölszentelné. Ünnepeyles szent
misét is, ha talán a király ott volna, csak
azon püspök szolgálhasson benne, kit a
fejedelem az ottani papság és prépost'
megegyeztével e végre rendelend; a
király' távollétében pedig egy püspöknek
se legyen hatalma a prépost és papság'
engedelme nélkül e szentegyházban
akár mise-áldozatot bemutatni, akár va-
lamelley más püspöki hatóságot gyako-
rolni. Ezen kívül ugyanazon egyház' né-
pét olly szabadnak nyilatkoztatá, hogy
az tizedet semmi püspöknek adni ne tar-
tozzék, hanem egyedül a prépostnak és
az ottani papságnak legyen köteles a
fejedelem' intézete szerint szolgálni.

XIII.

Demum seruus dei que tunc habebat! et aquirere poterat omnia christo que ex ipsius dono fluxerant conferre studuit! ut qui eum gloria et honore mundi presentis dignum fecerat! celestis patrie ciuibus clementer associare dignaretur. Legimus in prophetia de apostolis scriptum. quod in omnem terram exiuit sonus eorum et in fines orbis terre uerba eorum. Hoc non solum de duodecim sed de omnibus a deo missis ad euangelizandum dictum esse probatur. quorum fide uerbis. et moribus incrementum parit ecclesia. De quibus iste christianissimus rex. non minimus fuisse comprobatur! qui bone uoluntatis et famam operis quam in edificandis ecclesiis in amplitudine proprii iuris exercuerat! in longe positas terras et urbes famosissimas disperserat. Construxit enim in ipsa conuersationis christi secundum humanitatem ciuitate iherusalem! monachorum cenobium prediis ditauit et uineis ad uictum cottidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi roma sub titulo prothomartyris stephani! duodecim canonicorum congregationem cunctis pertinentiis habundantem statuit! et maceriam in circuitu lapide muratam! cum domibus et hospiciis hungarorum orationis causa beati principis apostolorum petri limina querentium condidit. Ipsam quoque regiam urbem constantinopolim! beneficiorum munere non priuauit; in qua ec-

XIII.

Végre a Krisztus' szolgálja minden birtokát Krisztusnak, mint kegyelmétől vett szerzeményét, kívánta felajánlani, hogy a kitől e világi dicsőségre s méltóságra érdemesítették, ugyanaz öt mennyország' lakosival egyesíteni méltóztatnék. Profétiában olvassuk az apostolokról följegyezve, hogy minden földre kiment az ő zengésök, és a föld' kerekége háttára az ő igéjek: ez nem csak a tizenkettőről, hanem bizonyos, hogy az euangelium' hirdetésére Istentől küldöttek' mindnyájáról mondatik, kiknek hitök, szavaik, és erkölceik által gyarapodik az anyaszentegyház. Kik között ezen legbuzgóbb keresztény király bizonyára nem volt utolsó, ki kegyessége és munkálkodása' hírét, melyet széles birodalmában annyi egyház' építtetése által szerzett, messze földre, s a legnagyobb hirü városokba terjeszté; mert Jerusalemb' városában, mint Krisztus' emberi társalkodásának helyén, szerzeteseknek nem csak monostort állított, hanem naponkinti táplálékot bőven termő örökséggel és szállókkal meggazdagította. Romában is, ama világ' fővárosában, István első vértanu' tiszteletére tizenkét kanonokból álló, mindenben gazdag szerzetet alapított; azon kívül köfalas kerteletet, és házakat építtetett szállásul azon magyarok' elfogadására, kik Péter, az apostolok fejedelme' egyházába áhitatoskodni menendnek. Magát a királyi szék' városát Konstantinápolyt sem hagyá jótékony ajándék nélkül, melly-

clesiam mirifici operis omnibus necessariis suis donavit. Merito igitur intra terminos sue dominationis! nomen adeptus est apostoli! quoniam etsi ipse euangelizandi non assumpsit officium predicatorum tamen dux! et magister! eis tutaminis et sustentationis instituit solatium.

XIV.

Inter omnia superne miserationis beneficia! beato regi diuinitus concessa. pre omnibus sunt illa dinumeranda. et scriptis commendanda! que locum primum obtinent! ad eterne uite gaudia promerenda! misericordia scilicet et ueritas. In omnibus enim factis suis felicitibus illud intendebat esse precipuum! quod ex euangelio fideli pectoris contemplatus est uisu. per ueritatis ipsius testimonium dicentis. Beati misericordes! quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et in alio loco. Date et dabitur uobis. Tantis igitur misericordiis et pietatis brachiis christi pauperes! immo christum in ipsis amplexatus est! quod nullus unquam hospes et peregrinus! ab eo sine benignitatis alicuius solamine tristis abscessit. Ad recreationem egenorum cotidianas expensas indeficienter fieri constituit! nocturnas uigilias in laudandis christi fidelium pedibus et in abscondendis in sinu pauperum elemosinis! agiliter et ylariter transigere solebat. egenum christum in membris suis consolari deliberans temporaliter! ut ipse uite celestis cameram cunctis delectamentis refertam! inueniens iocundari

nek bámulatos alkotmányu egyházát minden szükséges készüléttel megajándékozta. Birodalma' körében tehát méltán nevezteték apostolnak; mert ámbár személye szerint nem hirdeté az euangeliumot, de az egyházi tanítók, vezérléte s oktatása alatt nyertének vigasztaló menedéket és élelmet.

XIV.

A mennyei kegyelem' mindenajándéki közt, melyeket e szent király onnan felülről vett, leginkább azokat szükség eléadnunk és írásba foglalnunk, melyek az örök boldogság' elnyerésére kívántatók' sorában első helyen állnak, az irgalmat tudnillik és igazságot; mivel minden szerencsés cselekedetét lelki szemeinek tiszta világánál főleg az euangeliumhoz irányozta, az örök igazságnak ime tanubizonysága után: Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmaságot nyernek. És másutt: Adjatok és adatik nektek. Krisztus' szegényeit tehát, sőt azokban Krisztust magát, olly irgalmas és kegyes karokkal ápolgatá, hogy egy jövevény és idegen sem távozott el soha tőle szomorúan, valamelly jótékony vigasztalás nélkül. A szegénység' naponkinti enyhülésére kifogyhatlan költséget rendele; szokása vala éjenkint készséggel és jó kedvvel Krisztus' hiveinek lábait mosni, s az ügyefogyottak' kebelébe segedelmet rejteni; így kívánt a fogyatkozott Krisztusnak tagjaiban vigasztalólag szolgálni a földön, hogy a mennyei élet' örömteli hajlékának örök vigalmaira érdemes lehessen. Egy

uereretur eternaliter. Quadam uero nocte spirituali monitu tactus. nemine sciente solus plenum dono dei gerens sacculum christi pusillum gregem solito more perrexit uisitare. statimque pauperes distribuende celestis thesauri pecunie disturbantes initium! uiri dei meritis euulsione barbe prebuerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus maximo miles christi! se contulit ad beatissimam creatoris omnium genitricem. prostratus terre gratias agens sic exclamauit. Regina celestis et meam tu regem statuisti! milites tui sic me honorauerunt. Si ab aliquo aduersario mihi fuisset hoc illatum. meas iniurias per tuum ulciscerer adminiculum. Sciens ergo domina! pro hoc eternam michi retribuui felicitatem! nimis exulto. gratias agens saluatoris nostri uerbis consolatorys! quibus discipulos suos consolatus est dicens. capillus de capite uestro non peribit. His dictis se uir dei celesti gratia percipiens uisitatum! et spirituali carismate perfusum! cordis ianuas opem querentibus nunquam claudere decreuit sed per se deinceps et per alios! et precipue per christi seruos et familiares! clericos scilicet et monachos! celitus sibi datas facultates! in eternis thesauris per manus pauperum fecit collocari. Huius rei testimonium quam plures exhibent. sed ex his unus in eternum cum ipso celestis uite particeps monachus! ex seculari nobilitate conuersus. et heremita beatus gunterius! qui liberali-

éjszaka pedig lelki sugallástól indítatva, Isten' ajándékával teljes erszényt fogván, titkon egyedül indult el szokása szerint a Krisztus' kised seregének látogatására; de a szegények mindjárt kezdetben rendtelenségbe hozván a pénz, mint mennyei kincs' kiosztását, szakállát tépték az Isten' emberének érdemei' bizonyosságául. A miért nagy öröm környezé e Krisztus' szolgáját; ő a mindenek' teremtőjének boldog anyjához járula, s földre borulván, köszönettel imígy kiálta fel: Mennyei királyné! és az enyím, kit királynak rendeltél, így tiszteltek meg a te szolgáid! Ha valamely ellenségem követte volna el rajtam, megbosszulnám segedelmedben bizakodva ezen méltatlanságot; tudván tehát Asszonyom! hogy ezért örök boldogságot nyerendek, nagy örömemre szolgál és köszönettel fogadom Üdvözítönk' amaz örvendetes szávaival, mellyekkel tanítványait vigasztalá, mondván: Egy hajszál sem vesz el fejeteokről. Ezeket mondván az Isten' embere, mennyei irgalmat, és lelki kegyelmet érze keblében, egyszersmind fogadá, hogy a segedelmért esengők előtt mindig tárva leend szívének ajtaja; s ezentul mind saját személyében, mind mások, leginkább Krisztus' szolgálai kedveltjei, tudnillik egyháziak és szerzetesek által, az égtől vett javait a szükölködökre hinté, hogy örök kincset gyűjtene magának. Erről többen tesznek tanubizonyosságot; ezek közt szent Göntér szerzetes, örökös társa a mennyei életben, polgári helyzetében nemes, megtérte után pedig remete, ki a kegyes

tate caritatiui principis illectus! solebat eum sepius de terra bohemorum uisitare. Quociens enim curiam ipsius! aduentus sui fulgore perlustrauit! camera regis sub manu sua posita! peregrinis egenis. et indigenis. uiduis. et orphanis. cenobiis. ecclesiis. re distributa quam continebat in breui fuit exinanita. Ad nutum etiam eiusdem serui dei! rex deo deuotus. monasterium quod bél nuncupatur incipiens! omnibus bonis ditauit. ubi monachus gerardus de uenetia ueniens! uitam contemplatiuam agere cepit. qui constitutione superna pontifex electus! post obitum sancti regis instante disturbance christianitatis lapidatus est! per donum gratie spiritualis dignus est effectus consorcio martyrum.

XV.

Nec hoc pretereundum estimo! quod in uiro dei quanti meriti post obitum foret. diuina uirtus in uita sua demonstrare uoluit. quippe quociens alicuius hominis infirmitas! auribus suis intimata fuit! missa sibi pro medicina! quam tunc in presenti poterat habere particula panis! pomi. uel herbe redolentis. mandatum ut sanus surgeret transmisit. et dei propiciatione libum ipsius committante statim sospitatem recepit. (p)ost gloriosam ad celos ascensionem et mirabilem patris concessionem! saluator noster paucis corporaliter apparuisse perhibetur. per uisionem uero multos consolatos. fu-

fejedelmet, adakozása által édesgetve, cseh földről gyakran szokta volt meglátogatni; mert valahányszor udvarát jelenlétével ékesíté, a király' kincstára kezére bizaték, mellyet ő, az abban talált pénzt a szükölködő idegenek és honföldiek, özvegyek és árvák, kolostorok és egyházak között osztván ki, hamar időn kiürité. Ez Isten' szolgálja' akaratjából épité s javakkal meggazdagítá az istenes király azon monostort is, melly Bélnek mondatik; hol utóbb Velenczéből jött Gellért szerzetes kezdé szent elmélkedéseit gyakorolni: ki az ég' rendletéből főpapnak választatván, a kereszténységnek a szent király' halála után bekövetkezett háborgattatásakor, megköveteték, lelki kegyelem által méltóvá tétetvén a vértanuk' társaságára.

XV.

Azt sem vélem elhallgathatónak, hogy, milly sok érdemü leend elhunytá után ez Isten' embere, a mennyei hatalom már életében akará megtudatni; mert valahányszor akárki' betegsége fölébe jött, orvosság helyett, egy falat kenyeret, adag almát, vagy szagos füvet, a mi épen kezénél vala, küldé a betegnek, és parancsolá neki, hogy kelne föl betegségéből; mire isteni megkönyörülés követé a küldött ajándékot, és azonnal meggyógyula. Üdvöztönről mondatik, hogy ő, dicsőséges mennybemenetele után, az Atyától nyert csodálatos hatalma szerint, kevésnek jelenék meg testiképen; de látványban, a jövendök' felfedezése végett

tutorum eos prescios esse docuit. quod et huic beato regi contigit. Quadam igitur nocte! repente per reuelationem quendam experge factus ueredarium quemdam intra diem et noctem ad albam transsiluanam precepit festinare. et omnes in rure manentes! ad municiones ciuitatum quam citissime possent congregare. Predixit enim superuenturos christianorum hostes! uidelicet qui tunc hungaris imminebant bessos! et possessiones eorum depredaturos. Vix nuncius mandata regis compleuit! et ecce bessorum inopinata calamitas! incendiis et rapinis cuncta deuastauit. per reuelationem dei meritis beati uiri concessam! animabus hominum saluatis per receptacula municionum. Accidit post hec defuncto beati regis amico! romane dignitatis augusto henrico pio! cunradum imperatorie potestatis coronam! per germanorum electionem assumere! qui destructa pacis tranquillitate! totius thetonie manu coadunata. pannonie terminos hostiliter conatus est inuadere. Contra quem rex consultum habens episcoporum et principum! ad tuendam patriam armatos totius hungarie contraxit. prius tamen recolens se nichil posse sine suffragio christi! manus et cor leuans ad ethera! domine sue perpetue uirgini dei genitrici mariae suas iniurias commendans talem erupit in uocem. Si placet tibi domina mundi. tue partem hereditatis ab inimicis deuastari et nouellam plantationem christianitatis aboleri! non mee precor imputetur desidie! sed potius dispositioni uoluntatis tue. Si pastoris

soknak nyujta vigasztalást; a mi e szent királylyal is történt. Egy éjszaka tehát némelly nyilatkozásra hirtelen fölrezenvén, és legottan postalovagot egy nap és éj alatt erdélyi Fejérvárra utazandót rendelvén, azt parancsolá, hogy a mezőn tartózkodók haladék nélkül a városok' erősítésére toljának. Mert megjövendölé, hogy a besenyők, kik a keresztények' ellenségei valának, és akkoron a magyarokra ütni készülének, berontanak határaikba, telkeiket pusztítandók. Alig teljesíté a hírnök a király' parancsát, és ime a véletlen csapás! A besenyők tüzzel és rablással mindent feldultak; menten egyedül az emberek maradtak, kik e szent férfit' érdemeinek adatott isteni nyilatkozásra, a védsánczok közé vonultak. Történt ezután, hogy elhunyván a szent király' barátja, a jámbor Henrik romai császár, utána a németektől megválasztatott Konrád vevé föl a császári hatalom' koronáját: ki felbontva a csendes békét, egész Németország' seregeit összegyűjtvén, ellenséges készüllettel szándékozáék beütni Pannonia' határaiba; ki ellen a király a püspökökkel és nagyokkal tanácskozáván, a haza' védelmére egész Magyarország' fegyvereseit összegyűjté. Elébb azonban, meggondolva, hogy Krisztus' segedelme nélkül mit sem tehetne, kezeit és szivét az égnek emelvén, méltatlan sorsát asszonyának, Isten' szüz anyja, Máriának ajánlá; következő szavakra fakadván: Világ' asszonya! ha akarod, ugymond, hogy örökségedet az ellenség eltiporja, s a kereszténység' zsenge ültet-

culpa. quod meretur ipse luat. insontibus parce precor ouibus. His dictis quasi consolatus ab ipsa fiducialiter aduersus hostem iter arripuit. Altera mox die nuntius ad unumquemque ducem germanorum in castra ceu missus ab imperatore uenit. qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus aduersariis uir sanctus respectu miserationis dei. se uisitatum intelligens! christo sueque genitrici terre prostratus gratias egit! cuius se cum regni prouisione tutamini. precibus assiduis commendauit. Imperator uero suorum tam repentina perterritus defectione sciscitans qualiter res facta fuerit! cum nuncium reuersionis eorum non suum fuisse ueraciter sciret. per consilium diuinitatis ad corroborandam regis fidelissimi spem. factum non dubitauit. seque dehinc ab inuasionem regni eius! timore iudicis eterni retentus abstinuit. Idem quoque rex beatus sollicitudine regalium dispositionum occupatus. tempus diurnum colloquiis et consiliis transigens! per noctis silentium uigiliis et orationibus instare. contemplationi uacare. lacrimas fundere. deum alloqui precibus operam dabat. iustique iudicis moderationem! super cottidianas iudiciorum discussiones! misericorditer descendere flagitabat. Quod cum sedulo spiritualis desiderii frequentaret officio. nocte quadam templo dei longe remoto! descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu!

vényét semmivé tegye: az, kérlek, ne nekem restségül, hanem inkább szabad tetszésednek tulajdonittassék. Ha vétkes a pásztor, szenvedje érdemlett büntetését; de a rosszban nem részes nyájnak, kérlek, adj bocsánatot. E szavak után mintegy megvigasztaltaték tőle, s neki bátorodván, kiindula ellenségét megrohanni. Következő napon legott mindegyik német vezér előtt hírnök jelenék meg a táborban, mintha a császár küldötte volna: kitől parancsot vevének, visszamenni hadaikkal. Az ellenség' visszatérte utánlátván a szent férfiú, hogy isteni könyörület volna vele, földre borula, hálát adni Krisztusnak és szent anyjának; nem is szüntek meg ehhez ajánló esdeklései, venné mind őt magát oltalma, mind országát gondviselése alá. A császár pedig, ki övéinek váratlan elpártolására megfélemlert, tudakozván, mikép történt legyen ez! midőn kétségtelenül tudná, hogy ő visszahívó követet nem rendel, azonnal látta, hogy a dolog isteni végzésből történt, a leghivebb király' reményének bizonyosságául: mire az örök ítélő bírótól megfélemedvén, országára rohanni ezentul ovakodék. Ugyanezen szent király, az országglási gondoktól elfoglalva, a nappali időt értekezések- és tanácskozásokra fordítván, az éj' csendét virrasztásra s imádságra szentelé, elmélkedéssel és könyhullatással tölté; s esdeklő szavát Istenhez emelvén, naponkinti törvényes végzéseit az igaz bíró' irgalmas vezérlétébe ajánlá. A mint ezt buzgó lélekkel szakadatlanul gyakorolná, némelly éjszaka, minthogy közel nem vala egyház, ki-

fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco! ceteris sopore depressis! surgens a lecto. cubiculum cordis ingressus. genibus flexis clauso oris hostio eterne miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat. Cumque diutius deprecationibus insisteret domini sui regis eterni ministris ad suscipiendas preces eius conuenientibus! papilio super eum extensus a terra leuatus tam diu pendere cepit in aere! donec uir dei in se reuersus a contemplatione spiritum relaxauit ab oratione. Quod licet inuisibiliter illi soli qui res nouit ante quam fiant! siue secreti consciis angelis fuisset cognitum! cuidam tamen magne simplicitatis et innocentie uiro! qui tunc simili forsitan instabat operi. uisibiliter est manifestatum. Quem rex sanctus archani sui conscium esse per spiritum sanctum edoctus. ad se uocatum blandis prius sermonibus quid uidisset sciscitabatur! post regiis donis eo ditato. ne cui patefaceret quoadusque ipse rex uiueret interminabatur ei.

XVI.

(F)ama nominis sui in auribus multarum gentium secularium diffusa! et iudiciis oris sui celebri laude ubique innotescentibus sexaginta uiri bessorum! quorum superius mencionem habuimus! cum uniuerso apparatu suo! uidelicet auri et argenti copiositate! multaque uarietate ornamentorum curribus onustis! de partibus bulgarorum egressi! ad

ment egy messzeterjedt síkmezőre nagy számu jeles kíséretétől körülvéve, hol midőn a sátorok felütve s mindnyájan mély álomba valának merülve, fölkele az ágyból, hogy szíve hajlékába vonuljon, s legott térdre borulván, ajka mozdulatlan az örök irgalom kapuját zokogással és könnyekkel kopogtatá. Kérlelő könyörgéseit eképp hosszabb ideig folytatván, Urának, az örök királynak szolgálai jövének esdekléseit elfogadására; a fölötte kiterült sátor pedig mindaddig lengett emelten a levegőben; míg az Isten' embere, félbehagyván elmélkedő könyörgését, ismét magához nem tére. Mi ámbár láthatatlanul egyedül az, ki mindent tud, még mielőtt megtörtént volna, és angyalai, mint titkainak tanui előtt nem vala elrejtve: mégis egy igen jámbor és ártatlan férfinak, ki ugyanakkor talán szintazt tevé, láthatólag tudtára esett. A szent király bizonyossá tétetvén a Szentlélek' sugallása által arról, hogy titkát egyvalaki tudja, azt magához hivatá, s elébb nyájas hangon kérdé tőle, mit látott, utóbb királyilag megajándékozá, fenyegetőleg megtiltván neki ezt valaki előtt felfedezni, míg a király élne.

XVI.

Midőn nevének híre világszerte sok nemzet közt elterjede, s bölcsességét mindenütt magasztalólag emlegeték: hatvan besenyő férfi, kikről főnebb tettünk említést, kikelvén egész készülettel, egymint: temérdek sok arany- és ezüsttel, mindenféle ékességgel terhelt szekerekkel, Bolgárország' vidékeiről a királyhoz jönni akarván, Pannonia' határaihoz

regem uenire uolentes! terminis pan-
noniorum appropinquauerant. At multi
seruorum quorum cereus est animus
flecti in uicium malignitatis face suc-
censi. obuam illis exierunt. Quosdam
gladio percusserunt! omnia que eorum
fuerant auferentes! uacuos et semineces
reliquerunt. Illi iudicio regis quid actum
quidue perpassi sint reseruantes. iter
quod ceperant peregerunt. et ad eum
usque properantes genibus eius se
aduoluerunt. Quibus uisis que cau-
sa inquit malorum? Mi domine re-
ferunt! nos serui tui nichil mali ma-
chinantes! ad audiendam iudiciorum
tuorum ueniebamus disciplinam! et
quorundam manibus quam nobiscum
ferebamus pecunia absque delicto om-
nium nostrum ablata est. Insuper ap-
prehensos nos ceciderunt! et uita uix
comite uenimus ut nunciaremus tibi. Rex
ut erat prudentioris animi non uultu.
non uerbis minatus est eos! sed sustinens
ut scribitur. prudens spiritum reseruat
in posterum. misit ocus ad illum. sub
quo militabant tribunum! et die consti-
tuto omnes prodicionis illorum uiros!
iussit conspectibus suis presentari.
Actum est ut imperauerat. et ad
discuciendum in presentia sui statuti
sunt. Quos alloquens! cur inquit le-
gem preceptorum dei trans gredientes!
non intellexistis misericordiam et uiros
innocentie condemnastis? Sicut feci-
stis ita faciet dominus uobis coram me
hodie! transgressores legis ferendi sunt.
Accepta sententia educti sunt! et per
omnem regionem in ingressu uiarum.

közelítének. Azonban sokan a rosszra
viaszként hajlékony szolgák közül, go-
noszság' lángjaitól hevülve elejekbe me-
nének, néhányat megkardoztak közülök,
mindenöket elrabolván: s megfosztva min-
dentől, félholtan hagyák el őket; kik
a rajtok történt erőszakot és szenvedést
a király' ítéletére hagyván, folytaták az
utat, mellyen indulának, és a király' elé-
be sietvén, lábaihoz borultak. Mire ő: ki
bántott benneteket? kérdé tőlök. Uram,
mondának, mi szolgálid vagyunk, és semmi
rosszat nem koholtunk; bölcs oktatás vé-
gett járultunk hozzád: és nem elég,
hogy azon pénztől, mellyet magunkkal
hoztunk, legkisebb vétünk nélkül meg-
fosztattunk, hanem még megragadván,
meg is sértettek bennünket; s csak éltünk'
veszedelmével jöhettünk, a rajtunk tör-
ténteket bejelenteni. A bölcs eszü ki-
rály sem tekintettel, sem szóval nem
fenyegeté őket; hanem türelmes vala,
a mint irva van: a bölcs későbbre ha-
lasztja ítéletét. Legott azon hadnagyhoz
küldé, ki alatt katonáskodtak, az árulás'
minden férfiai határozott napra maga elé-
be idéztetvén. Ugy történt, a mint paran-
csolva volt: és elébe állítottak, hogy meg-
ítéltessenek; kiket megszólita, mondván:
Miért szegtétek meg az isteni törvény'
rendeleteit, és nem voltatok semmi ir-
galommal e férfiak iránt, kárhoztatván
öket büntelenül? Kölcsonért kölcsönt
fog nektek az Ur mai napon előttem fi-
zetni; a törvénszegőknek meg kell hal-
niok. Kimondván rájok az ítéletet, kivi-
tettek; és országszerte, az utak' kezde-
ténél, akasztófa-halállal, kettesével vé-

duo et duo suspendio perierunt. Quod ob terrorem incutiendum reliquis. zelo eum iusticie fecisse credendum est. ut quia regnum suum omnium hospitem patens asilum esse uolebat. sic liber omnibus introitus esset. ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo ledere uel molestare presumeret. Quod et factum est. Nam quoad uixit nullus cuius hospiti quicquam molestie inferre presumpsit.

XVII.

In beato quoque rege constat apostolicum illud impletum quod legitur. quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum dei! et in libro sapientie quos diligit deus castigat. et pater flagellat omnem filium quem recipit. Multis enim modis correctioni diuine succubuit! tribus annis infirmitate continua laborans. Postquam inde propiciationis dei medicamine conualuit. iterum iudicis eterni per secreti consilii quendam examinationem in filiorum suorum obitu. sibi sensit imminere uerbera! quos in ipsis infantie gradibus insontes. qui dedit abstulit! De quorum morte mesticiam obortam. genitor propter amorem filii superstitis sancte indolis. pueri henrici solatio compescuit. Quem quasi iam unicum caro diligens affectu. precibus christo cottidianis et eius genitrici uirgini perpetue commendauit. Hunc sibi fore superstitem! hunc regni heredem uotis omnibus desiderauit. Et ut efficacior fieret ad tenenda tanti regiminis gubernacula uirorum documentis. hor-

geztettek ki a világból. Ezt ő hihetőleg igazság' szeretetéből, s mások' elretentésére tevő; hogy mivel országát minden jövevények' nyílt menedékeül akará tekintetni, olly szabad bejárása lenne mindenkinek, hogy senki akármelly be-költözöt valamiben megsérteni, vagy alkalmatlansággal illetni ne bátorzkodnék. A mi ugy is lett; mert míg élt, senki sem mert többé jövevényt valamiben háborgatni.

XVII.

A szent királyon is beteljesedett amaz apostoli mondat: mivel sok háborúság által kell bemennünk az Isten' országába. És a bölcsesség' könyvében: fenyték alá veti kedveltjeit az Isten; és az atya mindenkit megostoroz, kit fiának fogad: mivel sokféle isteni fenytékben kelle részt vennie, midön három évig szakadatlanul betegeskedék; miután pedig az isteni kegyelem' segedelmével felüdült volna, az örök ítélő bíró' mély titok fedezte végzéséből, mintegy kísértőleg ismét más közelgő csapást szenvedé fia' elhunytá miatt: ezeket ártatlan csecsemő korokban, a ki adta, ugyanaz tőle el is vette. Kiknek halálából eredett keserve ellen, az életben maradt jámbor vonzalmu Imre fia iránti szeretetében kerese vigasztalást; kiért, mint már egyetlen szenvedélyesen szeretett gyermekeért könyörge: ajánlván őt naponkint Krisztusnak, és az ő szűz szent anyjának. Ezt utódjául, ezt országa' örökösül szivéből ohajtá. Hogy pedig illy bajterhes kormány' viselésére ügyesb

thodoxorum usu lectionis cottidiane fecit auditum utrumque prebere. Ipse quoque paterne dilectionis ardore compunctus. libellum sibi de institutione morum composuit. in quo fideliter et diligenter uerbis eum ammonitionis spiritualis alloquitur. instruens qualiter ante omnia debeat obseruare fidem catholicam confirmare statum ecclesiasticum. honorem impendere dignitati pontificum. principes et milites diligere. iudicium obseruare. patientiam in cunctis actibus habere. hospites benigne recipere. benignius nutrire. sine consilio nichil agere. maiores suos ante oculos semper ad exemplum statuere orationis officium frequentare pietatem et misericordiam cum ceteris uirtutibus possidere. Talibus et his similibus disciplinis institutus. iuuenis preclarus ad nutum dispositionis eterne. cui cuncta subiacent obediendo millesimo XXX. primo dominice incarnationis anno. uitam hanc exitialem commutauit sempiterna. supernorum ciuium adiunctus contubernio. Cuius animam ipsa transitus sui hora cuidam episcopo grecorum sancte conuersationis uiro reuelatum est! deferri per angelos ad celi palatia. Verum quia pro sanctitatis sue meritis summo ab omnibus diligebatur affectu! ortus est ingens luctus omnium. sed maxime principum! inter quos pater desolatus graue traxit suspirium. Videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum. pietatis affectu doluit. sciens uero scriptum non est sa-

készséget nyerendene, igazhitű férfiak' tanítására készíteté őtet a naponkinti olvasás által egész figyelemmel hallgatni. Maga is szerzett atyai szeretete' hevében számára egy könyvet az erkölcsi oktatásról; mellyben híven és nagy gonddal adja elébe lelki oktatását, intőleg szólván hozzá: miként kell a közönséges hitet mindekelőtt fentartania, az egyházi kart védenie, s a főpapi hivatalt tiszteletben tartania; a zászlósokat és katonákat szeretetébe, a birói hatalmat szorgalmába ajánlá. Inté továbbá, lenne türelmes minden tetteiben, kegyes a jövevények' befogadásában és nagylelkű azok' ápolásában, fordulna a tanácshoz mindenekben, tartaná példaképül szemei előtt őseit; figyelmébe ajánlá az imádság, kegyesség, irgalom és más jóságos erkölcsök' gyakorlását. Az ezen és hasonló tanulmányokban kimivelt jeles ifju, az örök végzés' intésére, mellynek mindenalá van rendelve, Urunk' születéseután 1031-dik évben fölcserélé romlékony életét az öröké tartandóval, hogy az egek' lakói között lenne társalkodása. Lelke az angyalok, mint Isten' küldöttei által vitették a mennyei palotába; mi egy szent életű görög püspöknek isteni ihletés által azon órában, mellyben megszűnt élni, adaték tudtára. És mivel szent életének érdemei miatt közszeretben vala, elhunytát mélyen szomorító érzettel fájlalták közönségesen, főkép az országnagyok; kik között a kesergő atya nagyokat sohajta, és istenfélőleg szomorkodék: látván, hogy egyedül marada, s nincs töb-

piencia. non est prudentia. non est consilium contra dominum. et illud in canonibus neminem propter obitum carorum nimium debere contristari. deposito merore se totum contulit ad querendam largitatem misericordie diuine cenobiorum et ecclesiarum ministros! monachos et clericos diuersis elemosinarum donis consolatus. expensas totius sumptus quem ad presens habere poterat peregrinis! uiduis! et orphanis erogauit. Exterarum etiam monasteria prouinciarum munificentie. regie donis innumeris! per nuntios suos sepe uisitauit.

XVIII.

grauedinem morum. quam in iuuentute receperat! usque finem uite tenuit. uix umquam ad risum labia mouit. recolens scriptum. risus dolore miscbitur. et extrema gaudii luctus occupat! semper sic apprensus ac si ante tribunal christi staret. interioribus oculis eius presentiam uultu uerendo conspiciens! christum in ore. christum in corde. christum in cunctis actibus se gestare demonstrauit. Diem ultimum semper ante oculos cordis statuens! toto mentis desiderio iam inter patrie celestis ciues! quasi quodam angelice conuersationis habitu cupiebat habitare. Cunctis deo placitarum uirtutum generibus adornatus in sanctitate et iusticia coram ipso! diebus uite sue conuersari decreuit. ut in eo iam ceu quedam future glorificationis spes clarescere uideretur.

bé ivadékhoz reménye. Tudván pedig, hogy nincs bölcsesség, sem okosság, vagy tanács az Ur ellen, és amaz egyházi szabályt, hogy kedveltjei' elhunytán senki fölöttébbne keseregjen, határt vete fájdmának; az Isten' bőséges irgalmának keresésére fordítván minden szorgalmát, s a kolostorok és egyházak' szolgáltnak, szerzeteseknek és papoknak sokféle alamizsnát ajándékoza; naponkinti költségében, melly kezénél vala, zárandokok, özvegyek és árvák osztozván. Gyakran még idegen tartománybeli monostoroknak is küldöttei által királyi jótékonysággal számtalan adományt nyujta.

XVIII.

Komolyságát, melly már gyenge éveiben tulajdona volt, élete' fogytaig megtartá; nevetésre majd soha sem mozdítá ajkait; meggondolván, hogy irva vagyon: a nevetés fájdalommal vegyül, és a szertelen öröm kesergésre változik; mindig akként jelenék meg, mintha Krisztus' ítélőszéke előtt állna, kinek jelenlétét lelki szemei előtt tartva, tiszteletteljes arczzal szemlélé. Ekkép nyilvánítá, hogy Krisztus valaszájában, Krisztus a szívében, Krisztus minden tetteiben. Itélet' napjára függesztve mindig figyelmét, a menny' lakói közé, az angyalok, mintegy lelkével rokonok' társaságába ohajtozék. Eltökélé magában, hogy minden erkölcsi jóban, szentségben és igazságban, az Isten' színe előtt, ki az erény semmi nemét jutalom nélkül nem hagyja, töltendi élete' napjait: ugyhogy benne mintegy tiszta fénnyel látszanék a jövő megdicsőítettés' reménye ragyogni.

XIX.

Post non multum temporis egrotationem incurrit. qua postmodum corpore excessit! longa namque languoris molestia ingrauescente in pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor palatinorum nobilissimi diu. graviterque laborantem. nam ipsi adhuc in perfidia cordis errabant! consilium iniquitatis duxerunt. occasumque eius in mortem conati sunt tractare. Jam die adesperascente ante quam in domo lucerna accenderetur! unus eorum audacter sub obscuro ingressus est. et ad iugulandum regem ensem nudatum sub clamide tegebat. Dum pedem inhiberet ubi rex quiescebat reuera celesti impulsu gladius corruit. percussusque in terram! tinnitum reddidit. Statimque rex audiens causam requisivit et tamen quid fuisset prescuerat. Vir autem ille anxius corruit. consilium furoris sui recognovit! doluit. accessit. procubuit. uestigia regis amplexatus est. se deliquisse confessus sibi indulgeri precatus est. Veniam querentem non arguit. facinus facile dimisit. idemque iussu regis homicide illi inuenti adducti sunt. et aduersus eos iudicio locutus! digna eos multauit sententia. *) Tandem per misericordiam dei dignus centuplicate retributionis brauiol!

XIX.

Ez után nem sokára betegségbe esett, mellyben annakutána meg is szünetelni; hosszas erőtlensége miatt annyira ellankadt, hogy többé fellábadni nem vala képes. Látna pedig az udvariak' négy legjelesebbjei, hogy több ideig súlyosan betegeskednék, mivel ők még bensőleg hitetlenségben tévelyegtek, vétkes tanácskozásba ereszkedtek; megegyezvén benne, hogy életétől megfosztják. Kiknek egyike estalkony felé, még világgyujtat előtt merészen bement a kétes homályu szobába, a királyt mentéje alá rejtett meztelen kardjával megöleendő; ki midőn ott, hol a király fekvék, megbotlott, kardját kétségkívül isteni befolyásnál fogva leejtée, melly földbe ütköztvén megcsendült. Ezt hallván a király azonnal okát kérdée, ámbátor előretudta, mi volt légyen. Azon férfi pedig szívdöbbenve rogyott össze: megvallá böszült szándékát, bánkodva járulván elébe, letérdelt, átkulcsolá vétke' megismerésével a király' lábait, és bocsánatért esdett. A király nem üzée el színe elől a kegyelemért esdeklőt, vétségét könnyen megbocsátá; s a király' parancsolatára felfedezett gyilkosok elébe idéztettek: ő pedig kimondá rájuk az érdemlett büntetés' itéletét. Végre méltó vala Isten' irgalmából a százszoros jutalom' koszorujának elvételére, lázba esett, és miután nem kétlé,

*) Ezek a mölki kéziratban következőleg adatnak elő: „Veniam querentem non avertit, facinus facile dimisit, idemque iussus traditionis conscios aperuit. Postero die precepto regis homicide illi inuenti adducuntur, et aduersus eos iudicio locutus est.“ (Antonii Mancini, S. Stephani Vita e pervetusto codice MS. celeberrimi monasterii Mellicensis excerpta. Posonii, 1781. 8. p. 54.)

tactus febrī cum sibi diem transitus imminere non ambigeret. accersitis episcopis et primis palatii de christi nomine gloriantibus primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege. petro uidelicet sororis sue filio. quem in uenetia genitum ad se uocatum iam dudum exercitui suo prefecerat ducem. Deinde paterne monuit illos fidem orthodoxam seruare quam acceperant amare iusticiam. uinacula fraterne karitatis diligere castitati operam dare. humilitatis studio inuigilare pre omnibus uero nouelle christianitatis plantationi custodiam adhibere. His dictis manus et oculos leuans ad sydera. sic exclamauit. Regina celi reparatrix inclita mundi. tuo patrocinio sanctam ecclesiam cum episcopis et clero. regnum cum primatibus et populo supremis precibus committo. quibus ultimum uale dicens manibus tuis animam meam commendo. Instabat tunc sollempnitas precipua celebris angelis et hominibus dies assumptionis eiusdem perpetue uirginis marie. in cuius gaudio si dissolutio sui corporis fieret maioris spem misericordie se sperans habiturum precibus hoc spiritualibus postulauit. suspiriis et lacrimis obtinuit. Aderat igitur felix illa dies per eius obitum felicior mox futura circumstabat cum clero paternitas episcoporum cum manu ministrorum principatus chorus comitum. ubi rex domino dilectus in medio iacens accepto unctionis spiritualis sacramento sanctam animam corporis et sanguinis

hogy közel van napjai' végéhez, egybehivatá a püspököket azon főbb udvariakkal, kiket Krisztus' nevének dicsősége lelkesített: legelőször is arról tanácskozott velök, hogy Péter, leánytestvérének Velenzében született fia, legyen a királyságban utódja; kit ő magához hivatván, régen azelőtt hadainak fővezéréül tett. Azután atyailag a nyert igaz hit' fentartására inté őket, s az igazság' követésére; szívökre kötö a testvéri szeretet' lánczait, a tisztaság' gyakorlását, az alázatosságraí gondos figyelmet, de leginkább a kereszténység' zsenge ültetvényének megörzését. E szavak után kezeit és szemeit az egekre emelvén, így kiáltott fel: Mennyei királyné, megváltásunk' dicső eszközlője! pártfogásod alá legyen bizva végső esdeklésemmel az anyaszentegyház, ennek püspökei- s egyház-szolgáival, az ország a honnagyk- és az egész néppel együtt; kiktől végbucsut véve, kezeidbe ajánlom, ugy mond, az én lelkemet. Azalatt közelgett ama nagy ünnep, melly az angyalok és emberek előtt egyképen nevezetes, ugyanazon szüz Mária' ünnepe, Nagy-Boldogasszony' napja; hiv én, hogy tisztább fényben sugárzik alá az irgalom' reménye, ha annak örömei közt oldaná fel földi bilincseit a halál, azért imádkozék lélekben, azt a kegyelmet sohajtások és könnyek után meg is nyerve. Földerült végre azon boldog nap, melly nem sokára elszenderülte után még boldogabbá válandott; s az egyházi személyzet, a püspöki atyaság, a tanács' serege, honnagyk és birói kar mind körösleg állván, a király, amaz Isten' kedveltje közöttök nyugvék: ott fölvéve az utolsó-kenet

domini nostri ihesu christi uiatico re-
creatam anno dominice incarnationis
Mill. XXX. VIII-uo in manus uirginis per-
petue et sanctorum angelorum celestis
quieti beatitudinis inferendam tradidit.
factus est plactus maximus suorum.
gaudium angelorum sed hic plactus
postea uersus est in leticiam sempiter-
nam tam nascentium quam et uiuentium.
Ad exequias funeris eius ex omnibus
pannonie plagis concurritur. corpus ad
sedem regalem albam uidelicet ciuitatem
deducitur. Et quoniam ecclesia beatis-
sime uirginis ab ipso constructa nondum
erat dedicata. inito consilio statuunt
pontifices prius basilicam sanctificare.
deinde corpus terre commendare. Per-
fecta dedicationis sollempnitate corpus
sanctum in medio domus sarcophago
candidi marmoris imponitur. ubi per an-
nos plures dominus per ipsius merita
multis incommoda patientibus. febrici-
tantibus afflictionem et miseriam suam
proclamantibus. iudiciumque portantibus
beneficia prestitit innumera. Sepe per
noctem melodia cantus angelici a multis
audiebatur. frequenter odoris suauissimi
dulcedo per latera templi disperge-
batur.

XX.

Quieuit itaque corpus beatum eo-
dem in loco non apertis declaratum
signorum inditiis. XLV. annis miro dis-
positionis ipsius secreto. qui in sanctis
suis predicatur et est mirabilis. ut quot
annos spiritus mole carnis indutus ter-
reni coronam imperii per donum gratie

szentségét, jámbor lelkét urunk Jézus
Krisztus' testével és vérével felkészülten
általadá, az Ur' megtestesülésének
1038-dik évében, szűz anyjának és a
szent angyaloknak, hogy azt a mennyei
boldogság' nyugalmába kísérjék. Az övéi
legott síró fájdalomra, az angyalok pedig
öröme fakadának; ez a szomorúság azon-
ban utóbb maradandó vigságra változott,
mind az élökre, mind az utána jövőkre néz-
ve. Halotti tisztelkedésére nagy sokaság
tódult össze Pannonia' vidékeiről; teste a
királyi szék' helyére, Fejérvár' városába
viteték. És mivel az általa építettett Bol-
dogasszony' fejedelmi egyháza még nem
vala fölszentelve, a főpapok tanácsot tart-
ván azt határozzák: szenteltetnék föl előbb
a templom, és a test azután temettessék el.
Az egyház' ünnepélyes fölszentelése után
annak közepén tétették le a test fejér már-
vány koporsóba, hol érdemei által jó ideig,
sok nyavalgó lázbeteg, sanyargatás és
nyomorúság alatt sohajtozó, s törvénytelenül
elnyomatott számtalanszor nyere
Istentől jótékony enyhületet; hol az an-
gyalok nem egyszer többek' hallatára
éjenként zengzetes éneket hangoztatának,
s az egyház' falai közt gyakran a legkel-
lemesb illat' édessége terjedt el.

XX.

XLV. évig nyugvék tehát a szentsé-
ges test ezen egy helyben, valamelly cso-
dajelnek nyilvános feltünése nélkül, an-
nak bámulatos titok fedezte végzéséből,
ki szenteiben dicsértetik: hogy a hány
éviglen testének súlyával felruházott
lelke érdemes vala a szent kegyelem'

spiritualis gestare merebatur. tot corpus humi grauedine pressum et in puluerem redactum. et hic tempore predestinato declarari dignius. et in resurrectionis die renouari gloriosius haberetur. (uel mereretur.) Hoc quorsum respiciat quid designet oculis spiritualibus delectat intendere. quod sine preordinationis affectu diuine factum non estimatur. forsitan quedam in ipso terreni pulueris aspersio! igne diuine examinationis purificanda remanserat. sine qua regnantes quasi quodam iure potentiali uitam presentem uix aut nullatenus transire queunt. Interiectis itaque XLV annis cum ad prestanda per eum mortalibus misericordie sue beneficia sancti sui uellet deus iam merita declarare ex romane sedis institutione. apostolicis litteris sancitum est. ut eorum corpora eleuari deberent! qui in pannonia christiane fidei semina iacentes! sua eam predicatione uel institutione ad dominum conuertissent. Adueniente uero tempore declarationis eius! et laudabilis gratie eius quam per ipsum gens hungarica pro meruit in mundo diulgande! rex ladizlaus qui tunc rempublicam amministrabat. uniuersa honestate morum preclarus habitus et uirtutum fulgore conspicuus. laudibus et seruitio dei perfecte deditus. spiritus paracliti perlustratione tactus. habito colloquio. cum episcopis et primatibus et totius pannonie sapientibus triduanum cunctis indixit ieiunium. ut quod communi catholicorum utilitati spiritus sancti do-

ajándékával viselni e világi országlás' koronáját: a föld' terhe alatt annyi ideig hamvadott teste is méltó lehessen mind itt az arra rendelt időben nagyobb diszszel ragyogni, mind a feltámadás' napján uj dicsőségben előkelendeni. Mire mutat ez, és mit jelent, azt lelkileg gyönyörű szemlélnünk, és gondolnunk, hogy ez isteni elővégzet' kegyelme nélkül nem történheték; talán némelly földi pornak az isteni vizsgálat' tüzével kitisztítandó hinteménye marada fen rajta, melly nélkül uralkodók, mintegy hatalmassági jognál fogva alig, vagy épen nem mulhatnak ki ez életből. XLV. évnék lefolyta után tehát, midőn az Isten e szentének érdemeit fényre akará deríteni, hogy a halandók általa nyerendenék irgalmának jótéteményeit, a romai szék' intézvénye szerint egy apostoli írásban rendelteték, hogy azoknak testeit vétessenek föl, kik Pannoniában a keresztény hit' magvát hintvén, azt hirdetésök és oktatásuk által az Urhoz térítették. Megérkezvén pedig kijelentésének és széles e világoni kihirdetésének, mint azon dicsőséges kegyelmének ideje, mellyet a magyar nemzet általa érdemelhete, László király, ki ez időben a köztársasági kormányt vitte, ki általános jámbor erkölcsiért nevezetesnek, ragyogó erényeiért jelesnek, és az isteni tisztelet iránt tökéletesen hódolónak tartaték, a vigasztaló Szentlélek' sugárzatától indittatván összegyűjté a püspököket, főurakat és az egész Pannonia' bölcseit; kikkal értekezvén, harmad napi közös böjtöt rendelete, hogy a mi Szentlélek' adományából, melly minden testi s lelki

nis animarum et corporum salutem operantibus uideretur fore proficuum! communi cunctorum deprecatione. ieiuniis et elemosinis! fundata. per manifestationem signorum a christo deberet esse querendum. Sed ut ostenderet dominus quante misericordie rex sanctus fuerit adhuc mortali uiuens in corpore. qui iam cum christo regnans se demonstrabat adhuc pre ceteris operibus approbare. cum triduo sanctum eius corpus totis uiribus eleuare satagerent. nulla de loco suo potuit arte moueri. Eo namque tempore exigentibus culpis inter predictum regem ladizlaum et fratrem eius salomonem grauis orta seditio fuerat. ob quam salomon captus in carcere tenebatur. Cum ergo pro eleuando corpore frustra conarentur. quedam inclusa iuxta ecclesiam sancti saluatoris in bukan sumlui nomine karitas cuius uite percelebris tunc temporis opinio ferebatur. reuelatione sibi celitus facta. regi mandauit! eos incassum niti. non posse sancti regis transferri pignora! donec salomoni a carcerali absoluto custodia libera indulgentia preberetur. Illo itaque e carcere producto et triduo iterato ieiunio cum ad transferendas reliquias sacras! tertia die uentum fuisset. lapis ingens superpositus tumbe! tanta uelocitate sublatus est ac si nichil ante ponderis habuisset. *)

üdvösségnek eszközlője, az egész kereszténységre boldogságot látszék hozandani: annak csodajeleiben feltünését mindenki egyesülten bőjtre, s alamizsnára alapított esdekléssel kénytelenítették Krisztustól kérni. De hogy megmutatná az Ur, milly irgalmas vala a szent király még gyarló testben éltekor, az iránt akkor is, midőn már Krisztussal uralkodék, nyilvánítá minden egyéb cselekedet fölötti méltánylatát; a mint harmad napig fáradhatlan törekvéssel erőlködének a szent testet fölemelni, az semmikép sem vala helyéből kimozditható. Akkoron ugyanis, az elkövetett vétségek ugy hozván magokkal, az említett László király, és Salamon, annak unoka-testvére között nagy viszátkodás keletkezett, melly miatt Salamon fogolykép tömlöczben tartaték. Midőn tehát hasztalan töreködének a testet fölemelni, egy az akkori vélemény szerint igen híres életü apácza kinek neve Caritas, Üdvözítőnk' bakony sumlai (somlyai) egyháza mellett tartózkodván, mennyei jelentésre tudósítá a királyt, hogy hiába töreködének: a szent király' tetemei addig föl nem vétethetnek, mig Salamon fogságától felmentetvén, szabadsággal meg nem ajándékoztatik. Ennek tehát a fogságból kivézetése, s a harmadnap i bőjtnék ismétlése után, midőn harmad nap mulva a szent tetem' átviteléhez fogtak, azon nagy kö, melly a koporsóra nehézkedék, olly hirtelen hengerítették le róla, mintha azelőtt sulya sem lett volna.

*) Itt e következő sorok ismételtetnek: „Adueniente uero tempore declarationis eius. et laudabilis gratie quam per ipsum gens hungarica promeruit in mundo diuulgande rex Wladizlaus qui tunc rem

XXI.

Completo igitur tertie diei ieiunio et uespertuali officio cunctis diuine miserationis beneficia per beati uiri meritum prestolantibus! subito plebem suam christo uisitante miraculorum insignia per amplitudinem domus sancte funduntur celitus quorum pluralitas quoniam ipsa nocte numerum excesserat. illud euangelicum hic libet introducere. quod mundi saluator iohanni per nuntios sciscitanti. an ipse sit qui uenturus est per responsum mandauerat. ceci uident. claudi ambulant. surdi audiunt. leprosi mundantur. manci corriguntur. paralitici curantur. quorum tamen aliqua quia cuncta non possumus innotescere satagimus. Juuenis quidam omnibus membris dissolutus annis XII. paralisis passus. manuum et pedum carebat officio. qui parentum adiumento uectus illuc recepta totius corporis sospitate signorum fecit inicium. atque ad altare haud segniter currens omnium christo laudes clamantium augmentauit gaudium. Alius quoque puer septennis a natiuitate contractis neruis genibus et manibus reptabat quem parentes fide pleni. beati uiri suffragio conferentes. ipsi prostrati iuxta sepul-

XXI.

Vége levén tehát a harmadnap i böjtek és vecsernyének, midőn várva várták mindnyájan, e szent férfit érdemének tekintetéből az isteni kegyelem' jótékonyágát, legott meglátogatván Krisztus az ő népét, mennyei csodajelek tölték be a nagy térségű szentegyházat; de mivel sokaságuk azon éjszakán felülmult minden számot, itt egyedül azt kívánjuk az evangeliomból eléadni, a mit Megváltónk Jánosnak azon kérdésére: ő-e az, a ki eljövendő vala? küldöttei által adott feleletül; a vakok látnak, sánták járnak, süketek hallanak, poklosok megtisztulnak, csonkák helyre állanak, inaszakadtak meggyógyulnak; ezek közül mivel mind elő nem adhatjuk, néhányat mégis iparkodunk megismertetni. Bizonyos béna tagu, s XII. évig inaszakadozott ifju, kezeit és lábait nem használhatván, szülőinek segítségével szállítaték oda; s visszanyervén az egész testének épségét, ő volt a csodajelek' kezdője: ki nem henye futásával az oltárhoz, öregbité a Krisztust dicsérőleg éneklő sokaság' örömét. Ismét egy más hét évű gyermek, születése óta összezsugorodott idegei miatt négy kéz-láb csuszott; kinek szülői teljes hittel bizván a szent

„publicam administrabat. uniuersa morum honestate preclarus. habitus et uirtutum fulgore conspicuus. laudibus et seruiuo dei perfecte deditus. spiritus paracliti perlustratione tactus. habito colloquio cum episcopis et primatibus et totius pannonie sapientibus triduanum cunctis indixit ieiunium „ut quod communi catholicorum utilitati spiritus sancti donis animarum et corporum salutem operantibus uideretur fore proficuum. communi cunctorum deprecatione ieiuniis et elemosinis fundata per „manifestationem signorum a Christo deberet esse querendum.“

chrum secum posuerunt gratiam petitori. Quam mox consecuti ! contractionem neruorum in filio distendi mirabantur. et consolidatis genibus et plantis omnes eum incedentem uidentes. Christi nomen in beati uiri meritis laudabili clamore glorificauerunt. Quem rex deo deuotus pre nimio gaudio lacrimatus. manibus a terra leuatum ad altare portauit. ubi imno laudis. prolato gratias deo pro beneficiis prestitis in sanitate pueri. cum omnibus qui aderant fauorabiliter egit. Sic totam noctem deus per famuli sui uenerationem multorum fulgoribus signorum. mirabiliter perlustrauit. populus uero uigiliis et orationibus intentus miraculum unum quodque laudum clamoribus manifestum facere non cessabat. His inserendum uidetur! et illud quod non solum ibi presentes. sed longe quoque positi! suffragantibus eius meritis! celebrem consecuti sunt salutis effectum. Nam cum eleuationis ipsius undique cepisset fama crebrescere. uariis obsessi langoribus ex omnibus hungarie finibus ad eius sanctum tumulum quo quisque poterat modo festinare ceperunt. Sed cum aliis procedentibus alii grauiori debilitate prohibiti. simul peruenire nequirent. simili tamen misericordia in uia innumeri sanati sunt. Vnde permansuram beneficiorum sancti regis memoriam! complures per eum sanitati redditi. in eodem ubi sanati sunt itineris loco. grandes aggregauerunt acceruos lapidum. qui longo ibi tempore postmodum fuerunt. Sed et mulier quedam cum inter hec filius eius exalasset

férfiu' közbenjárásában, leborulván vele együtt a koporsó mellé, kegyelmet esdek- lének. Ezt legott meg is nyervén, csodálkoztak, hogy fiuknak merevedt idegei tágulának; és látván mindnyájan, hogy erős térdeire s lábaira kelve járna, kiáltással dicsőíték Krisztust a szent férfiu' érdemeiben. Az áhitatos király szertelen örömeiben könyezvén, öt kezeivel nyalábolá fel a földről és az oltárhoz vivé, hol dicsé- röleg énekelvén, forró hálát ada az Isten- nek mindazokkal, kik jelen valának, ezen gyermek' épségén tett jótékonyságáért. Így deríté Isten csodálatra méltólag szá- mos jelenések' fényére az egész éjet szolgáljának tisztelete által; a nép pedig émet- ten böjtölvén, meg nem szünt mindegyik csodajelenésre hálakiáltásra fakadni. Azt is ezek közé vélem vethetőnek, hogy ér- demeinek közbenjárása által nem egyedül azok gyógyultak meg foganatos szeren- csével, kik jelen valának, hanem a távollé- vők is. Mert midőn terjedni kezdé min- denfelé szentek közé számításának híre, szentkoporsójához kezdének sietni, a mint kitől telheték, Magyarország' minden ré- szeiből mindazok, kik valamely betegség alá voltak vetve. De míg sok odaérkezék, sok súlyos betegsége miatt oda nem jut- hata, ut közben mégis hasonló kegyelmet nyerve meggyógyult. Azért a szent ki- rály' jótékonyságának maradandó emlékje- léül sokan, kik általa nyerték vissza egész- ségöket, ut közben, a hol meggyógyultak, nagy körakásokat halmoztak össze, mel- lyek azután is ott voltak sok ideig. Egy asszony is, midőn ezalatt fia meg szünt él- ni, ki egyetlene volt, a szent király' kopor-

spiritum. qui sibi fuerat unicus exanime nati corpus iuxta sancti regis tumulum deposuit. dei et sancti eius super eos imploratura solamen. Mira quidem res nostris obstupenda temporibus non prius mulier orare destitit quam filium quem defunctum collocauerat uiuentem accepit.

XXII.

Mane facto die post assumptionem sanctissime uirginis marie quinto conuenientibus in ecclesiam cum rege principibus cum clero pontificibus primum missa pro defunctis est celebrata. deinde sublata tabula marmorea! que pauimento prominebat. postquam peruentum est ad tumbam tanta flagrantia suaue redolentis odoris in apparitione ipsius. omnes qui aderant circumdedit. quod in medium paradisi deliciarum domini se raptos opinarentur. Ipsa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti. quasi oleo permixta in qua uelud in basalmo (balsamo) liquefacto quieuerant ossa pretiosa. Quibus in mundissimo linteamine collectis! in ipso liquore diutissime quesitus est anulus. qui beati uiri dextre fuerat impositus. Quo non inuento ceperunt quidam iussu regis aquam in caldarias argenteas et dolia effundere. ut euacuato sarcophago certior anuli fieret inuentio. Sed mirum in modum quanto magis liquor effundebatur. tanto plus eo crescente tumba replebatur. Quo uiso miraculo haustam aquam loco suo restituerunt. nec tamen ea refusa magis ob hoc tumba repleta fuit. Tunc cooperto sepulchro laudes et gra-

sója mellétevé le gyermeke' holt testét, hogy az Istentől és e szentétől vigasztalást kérendene. Csodálatos, és korunkban bámulatos történet: a nőszemély addig félbe sem szakasztá esdeklését, míg fiának, kit holtan helyezett oda, életét vissza nem nyerte.

XXII.

Megvirradván azon nap, mely a Nagy-Boldogasszony' ünnepe után ötödik vala, fejedelemmel a honnagyk, püspökökkel az egyházi személyek a szentegyházba seregelvén össze, eleinte halotti mise mondaték, azután elmozdittaték a padolatból kiálló márvány tábla; s miután lementenek a sírig, feltünésére minden jelenlévőt olly kellemes szaglatu illat vette körül, hogy az Ur' édeni gyönyöreinek közepette lenni látszatnának. A koporsó maga teli volt kevéssé vereses, mintegy olajjal elegyített vízzel; ebben, valamint olvasztott balzamban usztak a drága tetemek: melyek igen tiszta gyólcba szedetvén, magában a nedvben sokáig keresteték azon gyűrű, mely a szent férfiu' jobbára téteték. És mivel rá nem akadtanak, nékik a király' parancsolatából azon vizet, mely a koporsóban vala, ezüst kupákba s edényekbe kezdék töltögetni, hogy ezt kimeritvén, a gyűrűt annál bizonyosabban meglelhessék. Azonban minél több nedvet ürítének, annak szaporultával a koporsó csodálatra méltólag annál inkább töltözék. Látván ezen csodát, a kimerített vizet helyére tölték vissza; de azért a koporsó ennek visszaöntésével jobban meg

tias diuine pietati proclamantes. cum inuento thesauro beatissime marie dei genitricis et perpetue uirginis altare re-pecierunt. Interim deus qui est mirabilis in sanctis suis! effusis sue largitatis beneficiis. tam extra quam intra basilicam salutem petentibus miraculorum suorum signis se presentem esse notificauit. in tantum ut tempus illud dominice conuersationis inter homines uideretur reuolutum. de quo legitur omnes qui habebant infirmos uariis languoribus ducebant illos ad ihesum et curabantur. Hec omnia uirtus diuina non solum ipsa die. sed post tempore multo per merita famuli sui dignata est operari. quod etiam de aliis regionibus audita beneficiorum dei fama pro recuperanda sanitate. diuersarum inualitudinum morbis laborantes! ad suffragium uiri beati cum magno desiderio conuolarent. Comitissa uero quedam nobilitatis eximie matrona comitis albi udalrici socia regis wladizlai sororis filia nomine machtildis tribus continuis annis dolore uiscerum grauata iam morti proxima fuit! que a suis in feretro delata mox ipsa die qua beati uiri tumulum attigit. paulatim se meliorari sensit. ac in breui uite prioris sospitate recepta! magnalia dei per famuli sui merita in se remunerata diuulgauit. Cetera uero miraculorum dei prodigia. pro dilectione famuli sui celitus ostensa. non ideo quod fastidirem non scripta dereliqui. sed quia non soli mihi pluit dominus. qui super bonos et malos solem suum clarescere facit beneficiorum ipsius multipliciter cuncto-

nem telék. Mire a koporsó' bezártával, az isteni kegyességnek háladicséretet kiáltának, és a talált kincscsel a boldogságos szűz Máriának, Isten' anyjának oltárához tértenek vissza. De az Isten, ki szenteiben csodálatos, bőven árasztván jótékonyosságát mindazokra, kik e fejedelmi egyházban, vagy azon kívül segedelemért esedeztek, csodák által jelenlétét annyira kijelenté, hogy azon idő alatt az emberek tetszőleg az Istennel társalkodnának, miről olvastatik: mindazok, kiknek sokféle erőtlen betegek valának, azokat Jézus elébe vezeték, és meggyógyultak. Mindezeket az isteni hatalom nem csak az nap, hanem azután is sok ideig olly kegyesen gyakorlá szolgája' érdemeinek tekintetéből, hogy jótékonyága' hírére más tartományokból is sokféle betegségben szilők egészségök' visszanyeréseért vágyton vágyva siettek e szent férju' segedeleméhez. Egy fényes származatugrófné asszonyosság pedig, feje' Udalrik gróf' társa, László király' leánytestvére'nek Mathild nevű leánya, három álló évig bélfájásban szenvedvén, már szinte halálához közelite: ez övétől gyászpadon hozaték, és mindjárt a szent férju' koporsójához érkezte' napján érzé jobbulását; ki visszanyervén előbbi egészségét, hirdeté az Isten' dicső műveit, hogy szolgája' érdemeinek ö vette jutalmát. A többi Isten' csodáinak, szolgája' kedvéért mennyből bocsátott bámulatos jeleneteit, nem unalomból hagyom jegyzetlenül; hanem mivel az Ur nem egyedül nekem nyujt kegyelmet, ki a napot jók és rosszak fellett egyképen tündökölteti: minden-

rum proficuo consulentem innumeris sapientibus quos hungaria fouet et amplectitur. stilo declarandum commendauit.

XXIII.

Illud tantum in fine codicis addere decreui. quam miro pietatis dei munere diu quesitus et non inuentus anulus. cum ipsa beati uiri dextera post translationis eius terminum est manifestatus. Monachus quidam nomine mercurius! qui in ordine clericatus! thesauri perpetue uirginis custos fuerat. etiam per amorem celestis patrie seculo renunciauerat. ipsa hora qua tumulus fuerat apertus. ne quid sanctorum reliquiarum raperetur. redargutione regali pro cul inde est remotus. Cui tristi uultu in choro residenti iuuenis quidam albis uestibus uestitus pannum inuolutum tradidit dicens. Hec tibi committo seruanda cum tempus fuerit manifestanda. Post completionem officii sacri monachus in angulo domus pannum expandit! integramque uiri dei manum cum anulo mirifici operis uernens expauit. atque secum nemine sciente ad monasterium quod rex suo regimini commendauerat tempus a iuvene sibi predictum. a christo prestolatus deportauit. Ibi diu solus abscondit. in agro thesauri custodiam et excubias exercuit. post fundatores ipsius cenobii conscios fecit. ad ultimum appropinquante tempore rei declarande regis ad noticiam perduxit. Qui mox coalunatis episcopis et hungarie primis uultis a X-o miraculorum ibi

kinek hasznos sokféle jótéteményeinek feljegyzését azon számos tudósra bízom, kik Magyarország' kebelében ápolgatnak.

XXIII.

Egyedül azt határoztam a könyv' végéhez adni, mi különös isteni jószág' ajándékából födözteték fel a sokáig keresett és meg nem talált gyűrű, magával a szent férfiú' jobbájával, átvitelének ideje után. Egy Mercurius nevű szerzetes, ki mint papirendű, a szűz anya' egyházában kincstárnok, a mennyei haza iránti szeretetből a világról is lemondott vala, azon órában, midőn a koporsó felnyittaték, nehogy a szent ereklyéből valamit elragadjon, a királytól megdorgáltatván, onnan elmozdították. Ennek, midőn búsan üle a karzaton, egy ifju fejez öltözetben összetekert szövetet adott át, mondván: Ezeknek, annak idejében fölfedezendőknek őrizetét rád bízom. Mihelyt vége lett az isteni szolgálatnak, a szerzetes felbontá az épület' egyik sarkában azon szövetet; s midőn abban az Isten' emberének teljes épségű kezét, és bámulatos munkával készült gyűrűjét látta, megrettent, s magával, a nélkül, hogy valaki tudta volna, azon monostorba vitte, mellynek igazgatása a királytól rá vala bízva; ott várván be az ifju által Krisztustól megjövendőlt időt. A monostorban elrejtett kincsnek ott egyedül ő vala sokáig vigyázó őr; azután a monostor' alapítóit értesíté: közeledvén végre kijelentésének ideje, tudtára adá a királynak; ki legott egybehivatván a püspököket és az ország' főbb embereit, miután Krisztus csodajelek

beneficiis erogatis. eleuande viri dei dextere diem statuit celebritatis. Quid est fratres quod ceteris membris dissolutis et in puluerem carne redacta penitus disiunctis sola dextera manus ossibus cute cum neruis adherente sue seruauit decus integritatis? Non aliud arbitror diuini consilii profunditatem in huius excellentia facti uoluisse declarare. nisi dilectionis opus et elemosine cunctos uirtutum gradus ascendere. Vnde ueritas dicit in euangelio. Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et item Date et dabitur uobis. Item in alio loco. Sicut aqua ignem. ita elemosina peccatum extinguit. Merito beati uiri dextera fuit aliena putredinis. que semper pietatis flore reuirescens in alendis pauperibus nunquam uacua — — donis erogationis. Subuenit quidem in necessitate (p)ositis. liberauit oppressos a iugo captiuitatis. uestes et hospitalitatem prebuit peregrinis. uiduarum et orphanorum miseras et indigentias suas esse computauit. cenam et mandatum dominicum in lauandis egenorum pedibus cotidie renouauit. elemosinas non de rapina uel aliorum dampno sed de proprii sumptus sacculis effluere fecit. ut domos dei diuites efficeret sibi uoluntatem habendi subtraxit. sicque cunctis ad nutum diuinitatis proficiens carnem suam cum uiciis et concupiscentiis crucifixit. Inde sibi est corporis et dextere delectabilis et miranda ueneratio. inde dulcis et felix

általott számos segedelmet mutatott volna, ez Isten' embere' jobbjának fölvételére ünnepélyes határnapot rendele. Mi dolog atyámiai, hogy minden egyéb tag eloszlék; és a testnek meghamvadta után végképen eltűnék: egyedül a jobb kéz, csontjainak és bőrének idegeihez tapadtan, tartá meg épsége' diszét? Ugy vélem, nem mást akara az Isten' rejtélyes szándéka ezen jeles történet által megmutatni, mint azt, hogy az emberszerető segedelem, és alamizsna minden egyéb erények fölötti lépcsőkre emelkedik. Azért mondja az örök igazság az euangeliumban: Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. És ismét: Adjatok, és adatik nektek. Valamint más helyen: Miként a víz a tüzet, az alamizsna akként oltja el a bünt. A szent férfit' jobbja méltán vala ment a rothadástól; mellyben mindig kegyesség' virága diszlett, melly a szegényeket irgalmaskodással táplálta szünetlen: mert segedelmet nyujta az ügyefogyottnak, megszabadítá a rabság' igája alatt sínlőket, a zarándokot ruházta s vendégül fogadta, az özvegyek és árvák' inségét és szükölkölését sajátjának tekinté, az Ur' vacsorájá' és parancsát a szegénység' lábmosásában naponkint megujtá, alamizsnát nem ragományból, sem más' kárával, hanem saját erszényéből osztogata; hogy Isten' házait heggazdagítaná, akarhatja semmi birtok után nem vonzódek: és ekkép minden tetteiben az Isten' akarhatja szerint munkávan, elfojtá a test és bün' kívánságait. Innen származék tetemeinek és jobbjának vidmitó és bá-

eterne uite retributio. inde desiderabilis supernorum ciuim cohabitatio! ubi ipsum irradiat semper lucens et indeficiens splendor unius summeque deitatis patris et filii. et spiritus sancti per infinita secula seculorum. AMEN.

mulatos tisztelete, innen azon édes és boldogító örök élet' jutalma, innen az ég' lakói között kívánatos tartózkodása: hol ragyogást áraszt rá a mindig világító és szünetlen fénylő tündöklése az egy és legfőbb Istenségnek, Atyának, Fiunak és Szentléleknek mind örökön örökké. Amen.

FÜGGELEK.

BODOGHSAGUS ZENTH ISTWAN

kýrlnak Innepeeröl. *)

(M)Isericordia et veritas custodiunt regem, et roborabitur clemencia tronus eius prover. 20. capitulo: Irgalmassaag es ygassaagh megh óryzyk az kýralt es kegyelmesseegghel megh erósswltetyk ew neký býrodalma. ez ygheek vannak meg ýrwan bólch eeggyk kenyweenek hwzad rezeeben: meel' ygheek meltan veetethetnek dýchóseeges zent Istwan kýrlnak newe dýcheeretýre, ký mygh ez vylagon leen, nagy ýrgalmassaagban ygassaagban es kegyelmesseegben eelee ez zegheen wý kerezttýen neep kózót, mynemew zenthseeges eeletben kedeeg veegezee el ýdeyeeth Az sok choda teetel, es anyazent egyhaaz nylwan vallya es býzonóyttýa Býzonýawal azert meltan keel ez dýchóseeges Cristus Jesusnak valasztot výtzezet es Confessoraat, ýelessen ez zegheen magýar orzaghbely nyomorwlt neepnek dýcheerný týztólný, kýknek wr isten keralý meltosagwl, es Apostol gyánaant adaa hogý mynt tanwsagawal es ýo eeleteenek peldáýawal tanoýtanaa ygazgathnaa otalmaznaa, es az erek ýdwesseeghnek wtaara vonnaa : Azert ze-

*) Közölve az előszóban XXII. szám alatt megismertetett, és a magyar nemzeti Museumban őrzött papír (Érdy-)codex után; mint emlékezetes, nem ugyan történeti kutató (minőül több állításainál fogva nem tekinthető), hanem oly hazai régiség, melly főleg irodalmi szempontból nagy becses bir.

relmes atyamffyaý nagy zerelmetes zolgalattal, es aýoytatus halaa adassal tartozwnk ez bodogssagus zent kýralnak, ký mýat enný sok lelký testý ýokat erdemlettwnk Ha kedeeagh ew halando eeleteeben ollýan zorgalmatos wolt ez zegheen neepnek Idwesseegeen es otalmazasaan, haat mýt veelhetwnk teet es teezen, az halhatatlansagban, zenetlen kenyereghween wr istennek elette, az ew zegheen nepeerth. Netalantan reeghen elveztwnk volna, mý gonoz byneýnkeert, ha Az eedes Azzonýwnk zýz mariawal az zent kýralýok ew kegyes essedózeesóknek mýatta nem taplalnanak. Kýról wgý eenekól anyazent egyhaaz ez maý zenth zolosmaban. Idwez leegý bodog zenth Istwan kýral, te neepednek nemes remeenseege. Idwez leegý mý meg tereesewnknek byzon doctora es Apostola. Idwez Leegý mýndden Zentsseeghnek es ýgassaghnak feenes týkóre the mýattad hýttewnk Cristus Jesusban, te mýattad ýdwózewlwnk es Christusban keerwnk ýmagý eghaazý zolgalokeert ees, hogý eegý ellenseegh se leegýen ragadozo ez te neeped kózót Amen.

Bodogssagus Zent Isthwan kýralnak es Confessornak dýcheeretes meltossagarol, es zentseeges eeleteeról akarwan zolný, doctoroknak mondasokbol heet nemes týztóletes aýandekokat talalwnk kýkkel wr isten ez ew zerelmes zolgayaat anya zent egý hazban ffeel magaztalaa, eegyeb kýraloknak es orzaagh býro feýedelmeknek felette.

Elssew meltossaagh mondatýk. Angýalý ýzeneth, mert wgý olwastatýk rola hogý wr isten ew zent ýsmeretý es valasztasa zerent mýnt az zeep rosaat az tó-wýsk kózzól azonkeppen zent Isthwant, az pogan zýlektewl maganak valasztaa, kýnek fees (fénes, fényes) foganattýaat mennýeý zent kówet atal ýzenee megh, kýben nemýkeppen hasonlattateek wrwnk Jesushoz. Azzonýwnkhoz es kerez-tólew zent Janoshoz ez eelleyen nagá meltosagus zentókhóz.

Masod meltossaggal zeretee wr isten, zent nevezethnek hýwatallýawal: Mert mýkoron ýmaran az ew zýleý kerezttýennee lettenek volna, es az hýw-seeghen eelneenek es az jambor Azzoný allat zýleseehéz kózelgethne, neký ye-leneek prothomartýr zent Istwan es monda ewneký: Býzzaal azzoný allat wr istenben, es leegý býzonýos benne, mert ýme ffýat zýlz, kýnek ez orzaagbely neep kózót k raly Corona adatýk es az en newemet agýatok ew reea. Az zazzoný allat nagy chodalattal monda ky vagý wram, es ký newed. En vagyok wgy mond prothomartýr Istwan ký Cristus Jesuseert elezer zenvettem es el enýezeek. Es mýkoron az bodogh magzat zýletót volna, zent Albert pýspek ýzteregomot az zent newre meg kerezttólee.

Harmad meltossaggal zeretee, erek Idwesseeghnek býzonýos batorssagawal: O zerelmes atyamffyaý, býzonýawal nagy istený aýandeeek es malasztossaagh: kýt wr isten meeghez vylaghy eeletben az erek Idwesseegre valast mýndden feeilem neelkýl: kýt kewes zentóknek olwaswnk enghedóthnek lenný.

Negyed meltosaag hogy wr isten ewtet sok keppen valo meltosagokkal zeretee Kÿket egÿzórssmÿnd nem ÿghen olwaswnk enghedóthnek lennÿ. Elssew mondatÿk istentÿl adatot nemes kÿralsaagh, masod dÿcheeretes apostolssaagh: harmad doctorsaagh: O byzonyawal nagÿ istenÿ aÿandeek kÿnek eell en es ennÿ malazt enghettetyk wgy olwastatyk ew rola hogÿ mÿkoron ÿmaran ffeel seerdwlt volna. Dÿakÿ twdomanban ees bólch volna. eegÿbe hÿwataa ew attÿawal ez orzaagh belÿ wrakath es nemesseket, kirallyaa tewee ewtet. Es annak wtanna azon eztendóben, mÿkoron Cristus zÿletetynek wtanna ÿrnanak kÿlencz zaaz kÿlenczwen heet eztendóben zent Istwan kÿrlnak kerezttÿen attÿa bodogwl es ÿo hÿtben kÿ muleek ez vÿlagbol es vÿteteek az erek bodogssagban. Zent Albert pÿspek ees azon eztendóben menween az pruzok kózzee predicallanÿ es martyromsaghnak Coronÿaat vewee. zent Istwan kÿral kedeeagh fogaa magaat Istennek zent parancholattÿa valo eeletre,

Ewtód meltossaggal zeretee wr isten nagÿ tekeelletes es eerdemes eeletnek malaztossagawal: mert vala mÿt keer vala wr istentÿl, mÿnd meg nÿerÿ vala, sok chodakat ees teezen vala wr isten az ew zent eerdemeenek myatta kÿket ha mÿnt elówe newezghetneenk nehez volna chak halgathnÿa ees:

Hatod meltossaggal zeretee wr isten: meennÿeÿ feenló chodalatokkal es ÿelenetekkel. Gÿakorta a ÿewendóket megh ÿsmer vala zent leeleknek ÿhleseeból. Azt ees meg ÿsmerÿ vala meeg annak elette mÿkoron gonoz tanach, es haborsaag törteent ez zegheen magÿar orzaag ellen. Olÿ ÿghen elhatalmazot vala kedeeagh az istenÿ latashan, hogÿ mÿkoron aÿoÿtatus ymachagaban volt el ragattatot neha leelkeeben. Neha test zerent ees fel emeltetót az ffeid zÿnról: ew zentsseeges eerdemeenek myatta: Meel zorgalmas bwzgosaga volt kedeeagh anÿazent egÿhazhoz: nÿlwan vagÿon: mert nem chak ez orzagban rakattatot zent egÿhazakat. De Jerwsalemben, Constantinapolban, Romaban es sok orzagokban: kÿkból megh ÿsmertetyk kerezttÿenseeghóhó valo zomeehozasa, es wr istenhóhó valo zeretety

Heted meltossaggal zeretee wr isten ez zent kÿralt, ew zent halalanak choda keppen valo ÿsmeretywel, kÿt nÿlwabban megh hallwnk az ew zent eeletéból.

Sequitur Legenda.

Wr Jesus Cristus zÿletetynek (igy) wtanna olÿ mÿnt zaaz heÿan ezer eztendó felee ÿrwan, mÿkoron teeb orzagok kózót wgy mÿnt ez orzagh Cronicaÿaban tallallÿok az Scÿttÿaÿ magyarok Constantinapol es eegheez górógh orzagot ffeel dwltaak volna, es ez vÿlagon zertezerenth kerezttÿenseegben ees sok pwztasagot tóttenek volna, mÿeert ewk poganok valanak. Vala azon ÿdónek wtanna eegÿ hatalmas Capitan feÿedelem kÿnek Taxon vala neue, es mÿnd eegheez alffóldet raacz

orzagot, mynd gherek orzaghÿgh hodoltattya vala. Es lakasa vala taxon óreenÿ az
 alfföldön, Ez fejedelemnek ÿdó ÿartaban leenek ket ffÿay: Geÿssa es Mÿhaal! Ez
 Mÿhal fejedelemnek leenek esmeegh keth ffÿay: eegÿk newezee kopaz lazlonak,
 Az masodykat Vazwlnak: kopaz lazlonak ÿdó ÿartaban leenek harom ffÿay Andras
 Bela es leunte. Belatwl leen zent lazlo lengel orzagban, kÿról nÿlwabban va-
 gyon meg ÿrwan zent lazlo kÿral eeleteeben. Taxonnak az elsew ffÿatwl kÿnek
 vala newe Geÿssa, azon ÿdóben mÿkoron Cristus Zÿletetÿnek wianna ÿrnanak
 kÿlencz zaaz hathwan kÿlencz eztendóben wr istennek kÿwalt keeppen valo malazt-
 tÿabol zÿleteek zent Isthwan kÿral: zent Istwan kÿraltwl teebb ffÿay kózót zÿle-
 teek az eedes zÿz zent ÿmre herzegh, kÿnek zentsseeges eeleteet, ha isten eg-
 heesseegben hagÿan az ew zent ÿnnepe napÿan megh hallÿok nÿlwabban. Mostan
 emlekózzÿwnk az ew zent attÿanak meltosagus zent eeleteeról: Mÿkoron azert Bo-
 dogssagus zent Istwan kÿral feel seerdwlt emberkoraban ÿwtot volna gÿoropodyk
 vala, mÿnt meenyból adatot nemes magzat, zent aÿandeeek mÿnd wr istennek,
 mÿnt embereknek latasara, ÿo erkóchben jamborsagban zent malaztban, istenÿ fec-
 leleben es zeretelben es mÿndennek wtanna zentsseeghes eeletben, leelkeet
 eeltetween aÿotatus ÿmachagokkal, elmeeÿeet meennÿeÿ gondolatokkal ez vÿla-
 ghÿ testÿ eeleteet zent beÿttel vÿgyazassal es zarandok ÿarassal: felette kÿleben
 honnem az mastauÿ wrak fejedelmek es nemessek.

Mÿkoron azert wr isten az kÿralsagban megh erósóytótte volna, ottan pokol-
 belÿ sathan wtanna erede, hogy el eÿtenee mert nehezsee tarttya vala hogy az
 ew zent eerdemeenek mÿatta, ez orzagot kezeeból kÿ zalasztatta volna, Vala azert
 aaz ÿdóben Somogÿssagban egÿ pogan hatalmas herczek kÿnek kwppan vala newe
 ez reeghÿ kopaz zÿrÿnd fejedelemnek maradeka kÿ meegh zent Istwan attÿanak
 elteeben ees eróssen wralkodyk vala, mÿnd egheez Somogsagban es zalassagban:
 Mÿkoron zent Isthwan kÿralnak attÿa Geÿssa ky mwlt volna tamada ffeel ez gonoz
 kegyetlen herczegh. Akarwan zent Isthwan kÿral (anÿját?) gonossaag zerent maganak
 veenny, az zent kÿralt meg ólnÿ ez mynd ez eegheez orzaghnak wrasagaban esnÿ.
 Zent Isthwan kÿral halwan az gonoz zandekot, egÿben hÿwaa az magÿary wrakat,
 es dÿchóseeges zent Marthon pÿspeknek seghódelmeet keerwen. kÿ zalla kwppan
 herczeg ellen. Es tewee hadnaggÿaa Vencellinus newó wrat kÿ ÿewt vala hozÿaa
 neemeth orzagbol. Es mÿkoron nagy eróss ÿtkozetót tóttenek volna wr istennek
 yrgalmassagabol adateek az dÿadalom zet zent (igy) Isthwan kÿralnak, Es azon
 hadban Vencellinus had nagy, meg ólee kwppan herczegót kÿeert nagy sok ayan-
 dekot es týztósseegót veen az zent kÿraltwl Es az gonoz hytetlen Somogÿ hÿs-
 pant vagataa neegÿee. Zent Isthwan kÿral, Eggÿk rezeet kÿldee ÿzragomÿ kap-
 pwra Az masodykat Wesprÿmee Az harmadykat el ffeel Góree. Az negÿedyketh
 el bee erdelben mÿert mÿnd ez egheez orzaghnak elleseege volt.

Masod hada zent Isthwan kŷrlnak leen Erdelŷ Waydawal, kŷnek Gŷwla vala newe, kŷnek leanŷatwl valo vala zent Isthwan kŷral, kŷnek Sarolth vala newe, Gyeŷssanak feleseege. Mŷkron azert ŷrnanak ezer keth eztendóben zent Isthwan kŷral nyomoteek erdelŷ vaŷda ellen, es mŷkron meg gŷezte volna fogoa meg Gŷwlaat mynd azzon feleseeghewel, es keth ŷŷaywal, kŷdee be magyar orzagba foghwa, mert annak elette gŷyakortaa való ŷzenettel es ŷrassal ŷntótte vala ewtet hogy lenne kerezitŷennee es zenneek meg ez orzag haborgatasatwl. De soha reea nem haŷthataa, hanem az hŷtetlenseegból Nagy erózak es wgŷ mŷnt akaratŷa ellen mŷnt ew hozŷaa tartozowal: kŷ haŷtaa es megh kerezitóttete. Annak wtanna Jamborwl eelween, wgŷ tartaa mynt ŷo attŷaat es holtok wtan ŷŷeŷeer varat nagy tŷztósseeggel temettete el. Es erdewseegh az ŷdótwl foghwa magŷar orzaghoz halgatot, mynd ez ŷdeŷglen.

Harmad yeles hada leen zent Isthwan kŷrlnak az Bologarok es olahok ellen howas el fóldeeben kŷkkel annewal erósebben vyaskodeek mygh eróseb helyen lakoznak vala, kŷknek feŷedelmók keean vala, de mŷkron megh gŷezte volna ewket, nagy mondhatatlan keenchót es kazdagssagot nŷere Es az orzagot adaa tŷztwl eg' reeghŷ ósynek kŷnek zoltan vala newe. Es haza ŷewe az zent kŷral nagy nŷereseeggel magŷar orzagban. Az Zoltan ŷŷeŷedelem kedeegh hawas el fóldeeben nagy erekes leen es hatalmas kŷtwl zarmazanak az Zoltanak, es ez orzagtwl el zakadwan nagy sok nyomorwsaggal fŷzeteek meg az ŷo teetelt. Zent Isthwan kedeeg az nagy nŷereseegból nagy sok zent egyhazakat es kalastromokat rakattata ez orzagban wr istennek Azzonŷwnk zŷz marianak es az meennyey dŷchóseeges zentóknak tŷztósseegókre, kŷket kŷlemb varasokkal valalokkal és kŷwl belól valo zeepseegókkal meg eróssóythween kŷket ez mostanŷ Jobaghwrakes nemessek feel eegheenek el pwztoŷthnak es magoknak foglalnak kŷknek bozzw alloŷa az teremte wr isten.

Enneel sokkal tób hadokozasŷ voltanak bodog zent kŷrlnak ez zegheen orzagnak otalma mellet, kyket ha mynd meg ŷrnank ŷdó sem zenwednee. Annak okaert keesalkoggywnk arrol ew zent newe dŷcheeretŷre, meely zorgalmas lett legŷen mynd ew azzon feleseegewel keslawal zent egyhazaknak gond vŷseleseeben. Wgŷ olwastatŷk rolok az orzag Cronicayaban hogŷ myndden eztendóben el ŷaryaak vala ez orzagok meg latogatwan neezógethween myndden zent egyhazakat kŷkben kŷwl belól ha mŷ fogyatkozaasŷ lattanak addeeg onnan el nem mentenek mŷgh zerewel meg nem eppóytteteek Azonkeppen kesla keralne azzon myse mondo rwhakat olthaar ótózetóket kerezthóket, es eegŷeb eegyhaazbelŷ rwhakat Megh neezógethween megh wŷogot vala. Towabbaa egyhazŷ neepekról es feyedelmekról ez zent kŷrlnak oly nagy gongŷa vala, hogy ennen maga meg latogatta ewket, visitalta examnalta, ha ŷol eel awagŷ gonozwl, ha anŷazent egy-

haazhoz laat, ha vÿgyaz az zegheen neepón, ha pastorssagaat zerewel vÿselÿ Akar papok voltanak awagÿ Calastromban lakozo baratok, ha kÿt latot hallot reesthnek twnjjanak lennÿ meg feddótte corrigalta, ha kÿt latot hallot zent eeletwnek lennÿ azt lelke zerent szerette, es eelt tanachawal. Es Ersekkee pÿspekkee emelte zentólte ewketh; mÿnt olwastatÿk hogÿ zent Martonbol az apathwr zerzetból ÿztragomÿ ersekkee valazta valazta (igy) egy zent eeletw fratert, kÿnek Sebestyen vala newe: Calachay ersekkee frater Astricosth, pecÿ pÿspekkee frater Maurosth, eelÿen zent atyakat kÿk nem pwztoytottak mÿnt az mostanÿak kyk gonossagra nem kóltótteek az zent egÿhaaz ÿozagaat mÿnt az mostanÿak kyk el nem reekentótteek Cristusnak rezeet ÿozagaat mÿnt az mostanÿak kÿk sem hasaritra, sem torkossagra, sem draga rwhazatokra nem veztógetteek az zent Alamÿsnaak mÿnt az mostanÿak: Annak okaert mÿnemew Jamborsagban es zent eeletben eeltenek az reeghÿek, nÿlwan vallÿa anyazent egÿhaz Vÿzon ellen az mostanÿ orzaglo es egÿhaz býro feÿedelmekkel pokol nem menÿorzagh telÿk bel Mert zent Gergel doctor mondasa zerent Annee halarra meltok, mene sok zamtalan gonoz torweent hamÿssagot es fórtelmes peldaat holtok wtan hattanak.

Towabbaa meelÿ nagÿ yrgalmas zÿves volt bodogsagus zent Isthwan kÿral, nÿlwan meg ÿsmertettetÿk, kÿról wgy olwastatÿk hogy mÿndenkoron ew kÿralÿ aranyas erzeenye tellÿes volt Aran forÿntal: es peenzel, soha oly zeghen hozÿaa nem ywhetót, awagy chak latot volna wton el mwlny ees hogy hewon el bochatta volna Eegÿ eeyel kedeegh ffeel kele es meene kózykben az zeegenÿeknek egÿ sakcho peenzel: hogy az zeghenÿek azt lattaak volna reea rohananak es mynd peenzeet el ragadozaak Mÿnd zeep kÿraÿl ewz zakalaat ky zaggataak hogy mÿkoron azt zenwette volna az isten embóre es Cristus Jesusnak vÿteze nem aloÿttaa tÿztóletlenseggre es bozzwsagra. De nagy eremmel es halaa adassal az eedes teremtó wr istennek zent zÿleÿe keepe eleÿben meene Es terdre esween monda nagy ffeel zowal es sÿrassal. O meennÿey dichóseeghnek kÿralne azzonÿa es emmekem, ÿme kÿt te kÿrallÿaa tetteel az te vÿtezÿd mÿnemew tÿztósseeggel ÿlleteek: ha ellenseegem tótte volna raÿtam haat te zenth seghedelmeddel meg allanaam bozzwmat. De ezt kÿwanom ennekem az erek bodogsagban meg fÿzethnÿ. Idwezeytenknek mondasa zerent. Tÿ feÿetóknek egy haÿ zaala sem veez el: hogy ezenkeppen ÿmachagaat el veegezte volna az zent kÿral zÿweeben meg vÿgaztaltateek. Azzonÿwnk mariatwl es nag⁴⁶ halaa adassal hazaban meene.

Ymaran lassok megh mÿkeppen az Angaÿlÿ zent Coronawal meg koronaztateek: Az ÿdóben mÿkoron Geysa meg holt volna negyed eztendóre kelween kÿldee be Calachay erseket Romaban wr papahoz, kynek Astricus awagy Anastasius lesthaa vala newe hogy ez wÿonnan valo kerezttÿeneknek magyar orzagban kÿldene papaÿ Aldomasth, hogy Amÿnemew zenth egÿhazakat rakattatot volna

zentólhetneek megh es eeg' kýraly Coronaat kýwel zentóltethnek ffeel az kýral-sagra, mert meegh chak valasztatus volna. Azon ýdóben mas felól Mýska ees leng'el kýral wr istennek malazttýabol kerezttýennee lett vala. Es wgýan azert az az kýralý meltosagnak Coronazattýaert kýldót vala bé wr papahoz, kýnek ýmaran megh zerzette vala az zent Coronaáaat, Es meel napon ky akarnaa kýldene az lengýel kýralnak kówetýt : Azon eeýel istennek zent angýala meg ýeleneek wr papanak almaban mondwan. Az Coronaat kýt zórzótteel honapý napon ýsmeretlen neepnek kówetý ývnek hozýad, kýk Coronaat keerneek az ew feýedelmóknek, atýaý aldómassal. Es kethseegh neelkýl azoknak aggýad, mert ewtet ýlletý az ew nagy eerdemes voltanak mýatta Es azon keppen Astricus ersek masod napon Wr papahoz bel ýwthwan es az kówethseegót megh ýelenthween mýndden voltakeepen hogy azt hallotta volna wr papa nagy erembe leen raýtta es mýndent megh enghede nagy atýaý zeretettel, Es az angýaly (koronát) neký adaa.

Annak felette eeg'' aran kerezttót, hogy zent kýral elót hordoznaak az zent egýhazakat kedeeeg mýnt akarnaa wgý zentóltetnee, Es monda yollehet en zent apostol helyót leegýek De meltan Cristus Jesusnak apostola ký mýat enný neepet haytot megh az wr isten'' Annak wtanna Astricus ersek nagy eremmel haza ýewe zent kýralhoz, es Az lengel orzagbely kýralnak mas Coronaat zerezttete. Mýnemew zent eeletben eelt leegýen kedeeegh dýchóseeges zent Isthwan kýral, mýnd holtýk ky ýelenthety ýgheeról ýgheere kýwe. Azt lattýok hallyok hogy meegh sem ýob, sem ollýam magyar orzagban nem tamadot, kýben anni ýrgalmassaagh es ýgassaagh lett volna kýknek mýatta meeltan eerdemlee az zent meennýey Confessorssagot ez výlaghý es meennýeý zent Coronaat Es mýnd egheez kerezttýenseegben valo dýcheeretes ffeel magaztatath.

De mýkoron Az kegyelmes wr isten meg akartta volna nýwgothný az sok mwka wtan ew hyw zerelmes zolgayaat : elózór ellyen nemew meennýeý csodawal akaraa az ew zent halalaat ký ýelentený Az ýdóben mýkoron ýrnanak ezer hwzon ket eztendóben : nagy sok eegheteesek leeznek vala az orzagban : nagy feld ýndwlasok, es Aldozoo masod napyaan olý mýnt týz hora felee keth ffenes napok lattatanak az eghón. De annak wtanna eegýee leenek esmeegh : kýk syrattyaak vala az zent kýralnak halalaat es ez zegheen orzaghnak halala wtan valo vezedelmeet: kýk mynd bei teleenek mýnt az orzaag Cronicayaban megh vannak ýrwan.

Mýkoron azert az zent kýral wr istennek ýrgalmassaga zerent es az ew zent eerdeme zerent mýndden ellenseeghýt meg gýózte volna es kórwl valo orzagbelýekkel bekesegehe lett volna, mýeert az istený zolgalatot felette ýghen zerety es ayóttýa vala Gondollya vala ennen magaban hogy ez sok ez wýlaghý gondot le vethnee rola es ew veenseegeben mýndenestewl foghwa wr istennek adnaa magaat chak leelkýekben lenne foglatus. Es az ew zerelmes ffyanak adnaa az zent

Coronat Mýnd az orzaagh gongyawal, mert lattya vala hogy melto es eeleegh volna reea, es mýndenek felette zerethneek es týztólneek az ew nagy zenthseeges eeleteenek es erkócheenek tekeelletessegeerth : De nem twggya senky az wr istennek týtkyaat tanachaat : Nem veely vala az zent kýral ew zent ffýawal, mýt akarna teenný az felseeges meennýeý kýral, ew k ral zolgaýwal, Elól vewee az zent kýralnak akarattyaat wr istennek akarattya, es zýz zent ýmre kýralt hamar annak elótte ký vewee az vylagbol, mert ollýan zeplótelent es mýndden ýozagos mýwelkódethnek patýkaýaat meltob vala menýorzagban ffel magasztathný, honnem ez halando vylagon kýrallýaa emelný, Inkab ýllety vala az nemes kenchót Cristusnak tarhazaban helhóztethný honnem kýlemb kylemb ez vylaghy gondoknak mýatta meg feýtethný. De mykora hallottaak volna az zent kýral ffýanak halalaat mondhatatlan nagy keserwseegh, banath, es syralom tamada mýnd ez egheez orzagban, nagyobban kedeegh az ew eedes zýleýnek. Annak okaert lathwan az zent kýral, hogy remeenseegetewl meg foztatot volna, nagy gondban eseeek annak wtanna nagy betegseegben kýnek halaal ees leen az wtollýa, mert senkit nem laat ew rokonsaghy kózzól az kýralsagra, ew termeezetý zerent meltonak, es eeleeghnek lenny : Ez orzaghbely neep kedeegh felette faytalan vala, es haylando mýnden gonossagra. Mýkora azert lathnaa hogy wr istennek akarattya el kózelget es naponkeed el fogýatkozýk ereýben, kýldee ýghen hamar egy Buda newó Ispannyaat Egrwth ffyaat, az ew attyanak ewtche ffya wtan, kýnek Vazwl vala newe, kyt azon ýdóben ew gonossagaert tarttat vala Nitryay pýspeknek fogssagaban, mýg magaat meg yobboýtanaa, hogý hozýaa hýnaak, mýeert hogy eegyeb kózelben valo veere nem leelettetyk vala es neky adnaa az kýralsagot mýgh meg halna. Hogý kesla keralne azzon hallotta volna kiralnak akarattyaat meg bozzwlaa, es tanachot tarta Budawal, mýkkeppen Vazwlt el vezthetneek, es az kýralsagot az keralne azzon rokonsaganak zerezhetneek pether kýralnak, Ighen hamar Budanak ffyaat kýnek Sebus vala newe az kýral kówetýnek elótte el kýldee es Vazwlnak kýtólataa zemeýt azon temleczbe es fýleýth onnal be entetee kýt mýkora azonkeppen zent kýraleeben výtenek volna lathwan az kegýetlenseegót Annaal ees ýnkaab meg bwswla es halarra nehezódeek Es bel hýwataa az egyhazy feýeldelmeket es kýk akkoron ýelen valanak parazth wrakat, kýk mýnd wr istent feellyebben felneek týztólneek es nagy eedes atýay bezeddel wtolso testamentom zerent keree es ýntee ewket hogý ollýat tenneenek kýrallýaa ký eleegh volna reea. Es hogy az zent kereztýen hýtót el ne handaak (igy) kýt ffeel vettenek volna, mýnddenben ýgassaag zerent eelneenek Istený, es egýmashoz valo zeretelben alhatatosok lenneenek zent Alazatossagban ýarnanak es kywalt keppen ez zegheen kereztýen orzagot ellenseegtwl otalmaznaak. Annak wtanna ffeel emelee ew eedes kezeýt zemeýt es zýweeet lelkeet mennýeknek zent orzagara es nagy syralmas es kenýewrwletes zowal

monda. O meennyeknek kýralne azzonýa Istennek zent Annýa es ez vylaghnak megh eppóytew nemes azzonýa Dýchóseeges zýz mariate zentsseeges kezeýdben es oltalmad alaa adom es ayanlom anyazent egýhazat, mynd benne valo feýedelmekkel es lelký neepekkel eegyetembe. Es ez zegheen orzagot mynd benne valo wrakkal es zeegeennyel bodoggal egyetemben hogy en te leegýeel azzonýok es oltalmok es az en leelkómet te zent markodban. Annak wtanna zentsseegót veen hozýoa es megh keneteek: De mýert azon napokban. Anýa zent egýhaz ýllý vala Nagý bodog azzon ýnnepeenek octauaýaat Annak okaert nogý ýo hýtben býzodalomban tellýes leelký nemes ýozagekkal, es meennýeý koronara valo eerdemmel wr istennek es azzonýwnk zýz marianak ký bochataa lelkeet. Es zent angýaloknak seregheeben nagý eedes eenekleessel az erek bodoghsagra výteteek. Azon ýdóben mýkoron Christus zýletetýnek wtanna ýrnanak ezer harmýncz neegý eztendóben. Es leen nagý eremek raytta az meennýeý zentóknak zent Angýaloknak hogý ollýan nemes eedemes zent Confessor meent volna az ew zent flýawal. De výzon ellen leen nagý sýrass ohaýtaas ez zegheen orzagbely wý kerezttýeneknek hogy ollýan zent es kegyes attýoktwl meg valtanak volna. Es magyar orzagban myndden erem výgasaag nagy keseruseegre valtozeek: es myndden reend belýek nemessek nem(tele)nek zegheenyeek kazdagok: hegedwleest sipolast dobolast tan(czot) harom ezt(endeig) meg týlt(ák) lenný de mindenek gyasolaak nagy sirással az ze(nt). kýralnak h -- laa. De az ew keserwseegók veegre eremre teree erekwel erekkee. Mert mýkoron ffeýeer varatt el temeteek volna gyakortaa eeýel vecer-nýenek ýdeýn az ew zent Coporssoýanaal angýalý zeep eenekleesóket hálnak vala. Es nagý eedes ýllatokat ereznek vala. Mýkoron azert ott azon helyen negýwen ewt eztendeegh nywgodot volna, Canonizalasmaal kýt wr istennek akarattýabol. ký megh akaraa mwtathný az ew hýweýnek erdemes voltokat, wr papanak ký azon ýdóben vala meltonak lattatek magyar orzagbelý nemes zentóket flfel emelný helyekról, es tyztoletesb heere helhóthný, es megh Canonizalný. Azon ýdóben ke-deegh býrýa vala az angýaly zent Coronaat dýchóseeges zent lazlo kýral ky mýkoron wr papanak leweleet es atyaý zent Aldomasaat erdemlette vona venný: Egýben hýwaa mynd egýhazý feýedelmeket, mynd orzagbely wrakat Es harmad napý beýthnek es aýótatus ýmachaghnak wtanna: Azzonýwnk zýz maria egýhazaban gýelolween zenth miseet zolgalanak hallottaknak aloýthwan sokaktwl mýnt ha eegýes býnes embernek teste zerent az zenth kýralnakeesteste porraa leet volna: De býzonýawal mýkeppen myndenek eelnek az eeló wr istennel nem haggýa el az ew zerelmes zolgaýth meeg holtok wtan ees, ýme azert wr istentwl nagý choda dologh. Mýkoron az Coporssorol az marwan kówet ffeel emelteek volna olý nagy mondhatatlan zeep ýllat zarmazeek ký az koporssobol, nem chak azokra kýk ott ýelennen valanak, de mynd az egheez varasra wczýan keed aloýthwan, mýnt

ha paradÿchomba volnanak. Es mynd nagy istenÿ dÿcheeretre es halaa adassra ree-
mÿleenek. Lataak annak wtanna az zent tagok zeep verhenyÿs vÿzben nywgoz-
nak mÿnt ha zeep ÿllatw balsamomban fôródneenek Es nagy zeep týzta fatÿolban
es gÿochban kÿ zedeek az zent keenchót es az nagÿobbÿk zent egyhazban vÿ-
week hol mostan týztóltetÿk wr istenben. De mykoron az zent kÿrlnak ÿoghÿaat
es wÿjaban valo kÿralÿ gÿrÿÿeet akkoron semÿkeppen megh nem leelteek vol-
na sem az koporssoban sem az kÿwl kÿt wr isten Az ew zerelmes zolgaÿaanak
towabbaa valo dÿcheeretyre el enyeztót vala. Annak wtanna chodakeeppen zent
Angÿala mÿat kÿ ÿelentee Elezer egÿ mercurius newó Jambor fraternek ky secu-
laris pap voltaban feyeer varÿ zent egyhazban Custossagot vÿselt vala Es ew
atala mÿnd eegheez magÿar orzagbely hywöknek nylwan ada lenny, es anya zent
egyhaaz azon naphoz zenth ÿnneppel illÿ es tyztóly, nagy sok choda teetelnek oka-
erth: Mert wgy olvastatyk ez zenth kÿralrol, hogy nagy sok dÿcheeretes dolgokat
tett vala ew kÿraly kezeewel: thwdnÿa ÿllyk, zegheeneyknek eeltetese, foglyok-
nak es nyomorwtaknak meg zabadoÿtasa, mezeytelenöketh rwhazwan zarandeko-
kat bel fogadwan, Arwakat ózwegÿóket meg segheeÿthween Cristusnak veegh
vachoraÿaat ennenket kezeÿwel zerzÿ vala megh ew eedes megh valtoÿanak ta-
nwsaga zerent es annak wtanna, mÿndennek alamÿsnaat oztogatwan, nem hamÿs-
san keresóból de twlÿydon ÿgaz ÿozagabol. Ennen maganak naponkeed valo ee-
leteet es zÿkseegheet megh zaggattÿa vala, hogy valamÿt zegheeneyeknek es egy-
hazaknak awagÿ egyhaazbely zolgaloknak beewebben adakozhatneek mÿnd ez
eellÿen zentsseeges dolgokbol ysmerhettyek hogy wr isten az ew zent ÿogyaat
kÿwalt keeppen sfeel magasztalnÿ akaraa ez wÿlagon kÿkból mÿnemew nagy es
feelseeges eerdeme es dÿchóseeges koronaÿa leegyen az erek bodogssaghnak,
weegheere senkÿ nem mehet, hanem hÿtewnkkal býrhattÿok megh. Meely eedes
veeghetetlen es halhatatlan erwendetes dÿchóseegót, es ezen vylagon beekesee-
ges eeletót engheggÿen mÿnekewnÿ my eedes zent kÿralwnknak eerdemeenek
mÿatta Atÿa fyw, zent leelek eegÿ mÿndenhato wr isten erekkewl erekkee Amen.

I. ISTVÁN (SZENT)

magyar király' érmei, 1000—1038-ig.

Sz. István mindig tele erszényt vitt magával, valahányszor a szegények' látogatására ment. A bécsi képes krónikában mondatik róla: „Bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti.“¹⁾ E szín-ezüst' denáraival vagy érmecseivel veszi kezdetét a magyar Numismatica, vagy éremtan. Az ide kapcsolt réznyomatban látható példányokat néhai W e s z e r l e József²⁾ vésette rézre.

E szent király' szín-ezüst érmeinek csak egy neme ismeretes, mellynek előlapján: † STEPHANVS REX körirat olvasható, szemcsés karima és hasonló kör között; közepett egyenkaru vonalkereszt látható, sarkaiban négy háromszög. Mind a Stephanus név, mind a Rex szó után néha gömböcs jö elé, néha hiányzik. Hátlapján: † REGIA CIVITAS áll, sima karima és hasonló kör között; közepett egyenkaru vonalkereszt szemlélhető, sarkaiban négy háromszög. E hátlati körirat' végén néha keresztke tűnik föl, néha hiányzik.

Sz. Istvánnak ez egynemü szín-ezüst érmei sokféle változatban fordulnak elé; a réznyomatnak:

1. Példánya a főnebbi leíráshoz mindenben hasonló; de a Stephanus név, és Rex szó után gömböcs látható.
2. A Stephanus név, és Rex szó után a gömböcs hiányzik.
3. A Stephanus névben az S és E betük meg vannak fordítva.
4. A Stephanus névben az első S meg van fordítva, az utolsó fekszik, melly után a gömböcs hiányzik.
5. A körirat előtti keresztke' csúcsait gömböcsök ékesítik, és az első S meg van fordítva.
6. A Stephanus névnek első és utolsó S betüje fekszik; hátlapján a C betü meg van fordítva, s a körirat' végén nincsen keresztke.
7. A háromszögek mind a két lapján szív-alakuak.
8. Hátlapján az első három betü' helyét vonalok foglalják el.
9. Az előlati keresztnek harmadik sarkában háromszög helyett n betühez hasonló jegy tűnik elé.

1) Chron. Part. II. cap. XXXI.

2) Történettanító a pesti egyetemnél. †. 1838. jul. 29.

10. Hátlapja ismételt veretése miatt el van fordítva; itt Civitas helyett CIVISTVS olvasható, kettős kereszt, és hat háromszög látható.

11. Hátlapján CIVITS áll megfordított C betűvel.

12. Előlapján az első S fekszik; hátlapján Regia helyett REGA olvasható s Civitas után a keresztke hiányzik.

13. Előlapján az első S meg van fordítva; hátlapján Regia helyett REGA s a körirat' végén keresztke látható.

14. Hátlapján Regia helyett REGIA olvasható.

15. A körirat előtti keresztke s X betű' csúcsait gömböcsök ékesítik.

16. Előlapján mind a két S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal.

17. Előlapján mind a két S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal.

18. A körirat előtti keresztke s X betű' csúcsait gömböcsök ékesítik, visszás hátlapi körirattal.

19. Előlapján mind a két S fekszik, a gömböcs mind a Stephanus név, mind a Rex név után hiányzik, visszás hátlapi körirattal.

20. Előlapján mind a két S fekszik, a Stephanus név és Rex szó után gömböcs látható, visszás hátlapi körirattal.

21. Előlapján az első S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal. A nagyobb háromszögek és a Stephanus név után látható gömböcs' helyzete mutatja, hogy ez a 16. sz. alatti példánytól különböző stb.

Azok, kik a REGIA CIVITAS hátlapi köriratból azon várost akarják erővel meghatározni, mellyben sz. István' érmei verettek, abban nem tudnak megegyezni: Székes-Fehérvárra alkalmazható-e inkább e körirat, vagy Esztergam városra? Nem is könnyű megmondani: mellyik helyesebb e vélemény közül? A mi arra látszik mutatni, hogy mind a két vélemény helyes.

Azt nem tagadhatni, hogy valamint más, azon koru keresztény fejedelmek, úgy sz. István magyar király is a francia Capitularékat utánozta törvényeiben, és használta szabályokul intézkedéseiben. E Capitularékat előbb Baluz, utóbb Pertz adták ki; mellyekben Nagy-Károly' 805-dik évi rendelete ez: „Volumus, ut nullo alio loco moneta sit, nisi in Palatio nostro.“ Minthogy a moneta szó a középkorban annyit is jelentett, mint domus monetaria: az is könnyen fölfogható, hogy sz. István' érmei annak királyi palotájában verettek, melly épen nem volt egy városra szorítva.

Nagy-Károlynak főnebb idézett rendeletét, a német birodalomra alkalmazólag, bővebben magyarázza Leitzmann: „Numismatische Zeitung. Weissensee (in Thüringen), 1842. 4. Nr. 1.

STEPHAN I. SANCTI.

